

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Studies

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Fakulta zdravotně sociální
Katedra filozofie a etiky v pomáhajících profesích

Bakalářská práce

Jak přežít blahobyt (etické hledisko střetu tradice a konzumu)

Vypracovala: Kristýna Möhwaldová
Vedoucí práce: PhDr. Jan Vitoň, Ph.D.

České Budějovice 2015

Abstrakt

Ocitáme se v době, kdy civilizace dosahuje blahobytu svým nevybíravým chováním k bohatství, které jí bylo předchozími generacemi svěřeno do opatrovnictví s cílem jejího rozvoje. Z filozofického hlediska jde nejenom o využívání a udržování přírodního bohatství, na němž je lidská populace závislá, ale i o zachování tradic a mravních norem. I když se bohatý Sever snaží fakt o závislosti lidské populace na přírodě všemožně schovat pod vrstvu nátěru navenek ohromujícího ekonomického pokroku. Společnost se nachází v takovém bodě blahobytu, kdy si někteří jedinci začínají uvědomovat hranice svého blaha a fasáda slibující věčnost, bohatství, luxus, lesk a slávu začíná praskat. Tito jedinci pak malují vlastními barvami. Barvami, jejichž odstíny se přibližují odstínu přírody. Jedinec ovšem není většina a vysněný blahobyt, jenž se stal pro většinovou populaci modlou, nám už nějakou dobu ukazuje svou stinnou stránku. Je patrný nárůst agresivity, dominantní vlastností je lhostejnost, vyhrává individualismus a konzumerismus, výstražným signálem je zrod hodnotové prázdnoty, úpadek morálky aj. To vše podtrhuje životní styl konzumní společnosti, jemuž nahrává i vlivná podbízivá mediální kultura.

V bakalářské práci se zabývám „etickým hlediskem střetu tradice a konzumu“. Vzhledem k obsáhlosti vyřčené otázky „Jak přežít blahobyt“ v názvu práce a omezenému dovolenému prostoru daného charakterem druhu práce, jsem si vybrala jisté aspekty konzumního životního stylu, jež jsou do jisté míry analyzovány v odborné literatuře, avšak procházejí dynamickými změnami, které jsou stále rafinovanější (viz Inklinace k (mnohdy vyprázdněným) humanitárním akcím, jež v mnohých případech slouží pouze k uchlácholení vlastního nečistého svědomí, jež popisují v jedné z kapitol předložené práce). Prostřednictvím praktických příkladů se na tyto „modernizace“ a jejich skrytost či zaostřenost snažím upozornit. Hlavním cílem mé práce je dokumentovat posun etických zásad směrem k nehospodárnosti, přezíravosti a plýtvání a důvody, které k tomu společnost vedou. Postupnými kroky, které k hlavnímu cíli vedou, jsou analýzy, jejichž záměrem je vysledovat vlivy, které působí na oslabení mravních zásad, opuštění od tradičních forem jednání a chování či ignoraci tradičních kulturních vzorců. Výzkumná otázka se týká toho, nakolik a ve kterých oblastech je

posun tradičních mravních zásad více než patrný, jaké jsou jeho možné důsledky, případně možnosti nápravy.

Bakalářská práce je zpracována formou teoretické práce. V první části dokumentuji prostřednictvím slov sociologů a filozofů vybrané aspekty života dnešní společnosti (vnímání času a prostoru, kult zábavy, úpadek jazyka, sekularizace, umělý svět), dále analyzuji vybrané sociální jevy, které jsou součástí konzumního životního stylu a z hlediska udržitelného společenského vývoje představují z historického aspektu etické pochybení. Následně definováním konzumního světa a hodnot v postmoderní společnosti poukazují na posun etického prvku směrem dál od tradice a blíže k nehospodárnosti a přebytečné výstřednosti. V konečné fázi své práce se pak zaměřuji na hledání východisek a metod, které by mohly analyzované problémy z etického hlediska kultivovat. Cíl své práce jsem, podle mého názoru, splnila, ovšem uvědomuji si, že toto téma vzhledem ke svému širokému rozpětí není ani zdaleka vyčerpané, a proto má smysl se jím dále zabývat.

Klíčová slova

Postmoderní společnost – příroda – tradice – lidské hodnoty

Abstract

We are finding ourselves in time, when a civilization achieves a prosperity by unscrupulous behaviour towards a wealth, which had been entrusted by previous generations into our custody with purpose of its development. From the philosophical point of view it is not only about the use and maintenance of natural resources, on which the human population is dependent, but it is also about the preservation of traditions and moral norms. Even though the wealthy North tries to hide a fact of dependence of human population on nature in every possible way, under a layer of externally looking great economic progress. Society is situated in such a prosperity, when some people are beginning to realize the limits of their welfare and facade promising eternity, wealth, luxury, glamor and glory begins to crack. These individuals then paint their own colours. Colours whose shades are close to shade of nature. An individual is not the majority and dreamed well-being, which has become an idol for the majority of population, has shown us the dark side for quite some time. Increase in aggression is noticeable, the dominant feature is the indifference, individualism and consumerism wins, the birth of the value of emptiness is warning, the decline of morals and others. All this highlights the lifestyle of the consumer society, which is encouraged by suggestive influential media culture.

The bachelor thesis deals with "ethical aspect of clash of tradition and consumerism." Considering the complexity of spoken question, "How to Survive prosperity" in the name of thesis and the limited space allowed by the nature of the type of thesis, I chose certain aspects of consumerism, which are to some extent analysed in the scholarly literature, but undergo dynamic changes that are more sophisticated (see the inclination to (often emptied) humanitarian actions, which in many cases serves only to appease their own unclean conscience, which I describe in one chapter of the thesis). By means of practical examples it is an attempt to draw attention to these "modernizations" and their concealment or distinctiveness. The main objective of my work is to document the shift ethical principles towards inefficiency, disdain, wastage and reasons that led the society to behave this way. Gradual steps that lead to the main

goal are analysis, whose purpose is to trace the influences that act on the weakening of moral principles, abandonment of traditional forms of conduct and behaviour or ignorance of traditional cultural patterns. The research question refers to how much and in which areas is the shift of traditional moral principles more than evident, what are the possible consequences or opportunities for redress.

Bachelor thesis is processed by form of theoretical work. The first part is documented through words of sociologists and philosophers with selected aspects of life in today's society (perception of time and space, the cult of entertainment, the decline of the language secularization of faith, etc.), thereafter analysis of selected social phenomena can be found, which are part of the consumer lifestyle and in terms of sustainable social development pose the historical aspect of ethical misconduct. Subsequently, by defining the consumer world and values in postmodern society I point to shift towards ethical element away from tradition and closer to the inefficiency and excessive eccentricity. In the final phase, my thesis is focused on finding solutions and methods that could ethically cultivate analysed problems. In my opinion I met the objective of this thesis, I realize however that this subject is far from exhausted, due to its wide range, and therefore it make sense to study it furthermore.

Key words

Postmodern society – nature – tradition – human values

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval(a) samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to – v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných fakultou – elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 10. 8. 2015

.....

Kristýna Mõhwaldová

Poděkování

Ze srdce děkuji PhDr. Janu Vitoňovi, Ph.D., za odborné vedení mé bakalářské práce, za poskytnutí cenných informací a ochotnou spolupráci.

Ze srdce děkuji rodičům a prarodičům za to, že mi umožnili studovat. Děkuji všem mým sourozencům za jejich Trpělivost, Smích, Ducha a Inspiraci.

Z celého svého srdce děkuji Bohu za to, že Je a Já jsem.

Obsah

Úvod.....	10
1. Současný stav vybraných sociálních aspektů	12
1.1 Vnímání času a prostoru	12
1.2 Zábava a volný čas.....	15
1.3 Umělý svět	20
1.4 Úpadek jazyka	25
1.5 Sekularizace víry	29
2. „Spolubydlící“ – příroda a člověk.....	32
2.1 Devastace přírody na úkor blaha člověka	32
2.2 Solidarita člověka vůči životnímu prostředí	34
3. Postmoderní osobnosti dle Zygmunta Baumana.....	37
3.1 Zevloun	37
3.2 Tulák	38
3.3 Turista	38
3.4 Hráč.....	39
4. Vlivy, které formují současný stav.....	40
4.1 Rodina a její krize	40
4.2 Škola a vzdělání.....	43
4.3 Svět umění.....	45
4.4 Masmédia	46
4.5 Sexuální šílenství.....	48
4.6 Móda vs. značka	51
4.7 Občanská společnost.....	54
5. Konzumní svět	56
6. Hodnoty	58
6.1 Pojem	58
6.2 Hodnoty v postmoderní společnosti	59
6.2.1 Generace „X“	62
7. Tradice	63
7.1 Pojem	63
7.2 Svátky z tradičního pohledu	64
7.3 Svátky v současné společnosti	65
7.4 Důvěra.....	67
8. Ohledy na budoucnost	69
8.1 Etika budoucnosti	69
8.2 Nová filozofie.....	70
9. Závěr.....	73
10. Seznam zdrojů:	77

Seznam použitých zkratek

Atd. – a tak dále

Apod. – a podobně

Aj. – a jiné

Např. – například

Resp. – respektive

Úvod

V knize Jak přežít blahobyť, jejíž obsah i název byl inspirací pro téma mé bakalářské práce, její autor, filozof Ivan Klíma říká: „Jsem přesvědčen, že lidstvo se blíží okamžiku, kdy se bude rozhodovat o bytí a nebytí nejen naší civilizace, ale života vůbec. Jsme jediní živí tvorové obdařeni schopností abstraktně myslet a není pochyb o tom, že lidský rozum je schopen v kritických chvílích najít dobrá a užitečná řešení. Je ovšem pravda, že ne ve všech kritických chvílích je slovo rozum bráno v potaz“ (Klíma, 2001, s. 7). „Jak přežít blahobyť“ otázka, již si pokládám už v názvu své bakalářské práce. Blahobyť, jehož současnou podobu doposud nezažila žádná společnost na naší planetě. Žádná společnost neprožila stejnou zkušenost s materií a konzumem jako prožíváme nyní my, v současné době. Domnívá se dnešní společnost, že je zapotřebí se takto jednoduše položenou otázkou zabývat? Pakliže ano, znamená to snad, že existuje možnost, že by se blahobyť nedal přežít? Je hledání odpovědi na tuto otázku pro společnost směrodatné a určující? Ohrožuje snad dnešní blahobyť, který si současná populace nárokuje a dopřává, vlastní existenci na planetě Zemi? Slovy Jiřího Krupičky „Přirozená touha po lepším životě, po jeho vyšší materiální úrovni provází člověka od nepaměti jako základní výbava jeho mysli. Dnes se změnila na právo, nezadatelné lidské právo. Tato změna je zásadního rázu a odlišuje atmosféru naší společnosti od všech předchozích. „Lepší“ život u většiny moderních lidí nemá strop, jehož dosažením by se „lepší“ změnilo definitivně v dobré“ (Krupička, 2000, s. 190).

Tradice, jistoty či důvěra se vytrácejí, dosavadní hodnoty pomalu přestávají být v kurzu a nové hledáme s páskou na očích. Na jedné straně: se před námi otevírá celý svět. Můžeme prožít, zažít, zkusit, získat, vlastnit, vykonat ledacos, ovšem na straně druhé se do nás vtírá dojem, že svět si je svým vlastním pánem, kráčí si vlastní cestou a člověk má na běh věcí stále nepatrnější až absenční vliv. „Život i svět ztratily jednotu a postrádají vnitřní souvislost, rozpadají se do pouhých fragmentů a spolu jakoby nesouvisejících enkláv“ (Mokrejš, 2007, s. 9). Jedním ze znaků dnešní doby je globalizace neboli „teraz patríme všetci do ‚jedného sveta‘. Jemné zmeny, ku ktorým hoci i neúmyselne prispievajú vlastníci SUV automobilov, zabijú takmer určité omnoho viac ľudí ako zmeny veľmi viditeľné. Ak sa obyvatelia bohatých štátov rozhodnú

presedlat' na vozidl'a, ktoré spotrebujú viac paliva ako autá, na ktorých jazdili doposiaľ, prispievajú tak k zmenám podnebia v Mozambiku či Bangladeši.“ Tyto zmeny způsobují ztrátu na úrodě, růst mořské hladiny i šíření tropických chorob (Singer, 2006, s. 18). Zasahují nejen do života lidské společnosti, nýbrž i do fauny a flóry, ovlivňují tak dění na celém světě. Takže ano, je zapotřebí se výše položenou otázkou zabývat, protože existuje výše zmiňovaná možnost, že za hranicí dnešní podoby blahobytu, za níž jsme se celá staletí hnali a jehož dnes dosahujeme, skutečně nemusíme přežít, a pokud se nám to podaří, budou následující generace muset vynaložit nadlidské úsilí, aby zachovaly život na naší milované planetě. Jediné, kterou máme.

1. Současný stav vybraných sociálních aspektů

V této kapitole jsem si vybrala k popisu současného společenského stavu pět vybraných sociálních aspektů ve společnosti, které dokumentuji. Z jejich analýzy následně vycházím v dalších kapitolách. V první podkapitole vnímání času a prostoru čerpám hlavně z myšlenek Zygmunta Baumana, který rozděluje moderní dobu na „těžkou“ a „tekutou“ modernost. Druhou podkapitolou je volný čas a zábava, kde se zabývám jak současnou, tak původními druhy zábavy, jejím principem a významem volného času. Ve třetí analyzuji umělý svět jakožto odchod člověka z přírody a jeho přesun mezi kamenné zdi. Ve čtvrté dokumentuji jazyk, jeho úpadek ve dvou rovinách, v jedné: kde jazyky fakticky vymírají a ve druhé: v níž dochází k úpadku jeho kvality. Poslední pátá kapitola se zaměřuje na sekularizaci víry, kde popisuji oproštění západní společnosti od náboženských dogmat a institucí.

1.1 Vnímání času a prostoru

Všechny dosavadní převratné objevy zasáhly vnímání prostoru a času, tak jak to bylo člověku celá staletí vlastní, a svými důsledky způsobily radikální proměny v jejich chápání, zejména v představách obyčejných lidí. Prvotní neznalost skutečné výměry času a prostoru ovlivnila všelijaké mýty o počátku a konci světa, o podobě boží přítomnosti a o lidském údělu. Moderní vnímání času a prostoru je v rozporu s tradicí, představami o původu světa, stvoření, lidské nesmrtelnosti a dalších věcech, které Ivan Klíma zmiňuje ve své knize. Dnes vzdálenost Země od vesmíru měříme v miliardách světelných let. Lidský rozum dokáže zaznamenat velká čísla a dokáže s nimi dál pracovat, ovšem jejich skutečný význam se staví proti naší představivosti, jinak řečeno nejde ruku v ruce s ní (Klíma, 2001).

Není to tak dávno, kdy na otázku: „Jak je to odtud daleko?“ by odpověď nejspíš zněla nějak takto: „Když vyjdeš hned, stihneš dojít do soumraku.“ Dnes vám takto ve vyspělé zemi nikdo neodpoví, ba naopak odpovědi nejpravděpodobněji bude předcházet otázka: „Myslíš autem, letecky nebo snad pěšky?“ Ve starších dobách byl „prostor“ vymezován (chápan) jako to, co lze v určitém čase překonat, a „čas“ byl pokládán za to,

co člověk potřebuje k tomu, aby určitý prostor překonal. Daleko a dlouho, blízko a brzy znamenalo totéž, jinými slovy, kolik námahy musíme vykonat, abychom překonali nějakou vzdálenost. Jak tvrdí Bauman: „Dějiny času začínají s moderností. Modernost je více než čímkoli jiným historií času: modernost je doba, kdy čas dostává svou historii“ (Bauman, 2002, s. 178). Čas a prostor se stávají dvěma rozdělenými a vzájemně na sobě nezávislými kategoriemi lidského myšlení. Se vznikem automobilu na počátku 19. století došlo k tomu, že překonávání čím dál větších vzdáleností zabíralo čím dál méně času. Na rozdíl od prostoru, čas tak mohl být pozměněn a ovládn. Prohlášením Benjamina Franklina, že čas jsou peníze, se „čas“ stal nástrojem, který se používal především k překonávání odporu vůči prostoru. Člověk vyzbrojen tímto nástrojem tak mohl dobývat prostor s veškerou svojí vervou. Počátek moderní éry je spojen s emancipací času od prostoru. Vztah mezi časem a prostorem zůstával nadále proměnný a dynamický, přizpůsobivý a poddajný. Poněvadž dobývání prostoru vyžadovalo stále větší rychlost, a v důsledku toho modernější stroje, byl čas podřízen lidské vynalézavosti a technickým schopnostem (Bauman, 2002).

Bauman rozděluje moderní dobu na „těžkou“ modernost, kterou nazývá věkem hardwaru a „lehkou“ modernost, kterou popisuje jako softwarový věk. Rozdíly mezi těmito dvěma druhy moderností a věků nám lépe umožní zobrazit dnešní moderní dobu. Pro těžkou modernost je typická velikost, neboť čím větší, tím lepší. Velikost znamená moc, sílu a úspěch. Jde o epochu, která se značí dobýváním území. Prázdný prostor byl potencionální zdroj, výzvou k akci a zároveň ostudou nerozhodných, kteří zahálí dobývat prázdná místa. O tom svědčí dosud neoznačené ostrovy, kolonizace a neprobádané kontinenty. Pokrok představoval stále větší objem i prostorovou expanzi. Skutečné vlastnictví prostoru znamenalo jeho ovládnutí a to lidem dovolovalo zkrotit čas, neutralizovat jeho vnitřní dynamiku, v podstatě tím, že ho navlékneme do stejnokroje, jinak řečeno uniformity a součinnosti. Pro hardwarovou éru je typická objemnost, těžké mohutné stroje, obrovské haly továren apod. Logika spočívá v jediné zásadě – čím větší, tím výkonnější. Dobrým příkladem k této teorii je světově známá Fordova automobilka, kde rutinně zaběhnutý čas upoutával pracovní sílu k místu a zároveň kapitál byl vázán nejen k masivním továrním budovám, těžkým strojům, ale

i na spoutanou pracovní sílu. Ani jedna strana nebyla schopna pohybu. Pracovní síle byl odepřen kariérní postup a kapitál byl znehybněn továrními zdmí (Bauman, 2002).

S nástupem lehké modernosti a softwarového kapitalismu se mění vnímání prostoru i času. Změna spočívá v bezvýznamnosti prostoru, který se schovává za zrychlení až zmizení času. Ve světě softwaru je možné vzdálenosti překonávat v nulovém čase. Prostor ztrácí svou hodnotu. Pokud není zapotřebí obětovat ve smyslu „ztratit“ nějaký čas při snaze o dosahování určitého místa tedy překlenout určitou vzdálenost, pak jsou tyto místa zbavena alespoň části své dosavadní tradiční hodnoty. Rychlost softwarového plynutí času připomínající „okamžik“, je předzvěstí naprostého znehodnocení prostoru. Poněvadž jde všech částí prostoru dosáhnout ve stejném časovém intervalu, tj. v nulovém čase, není žádná část prostoru zvýhodněná, a tak ji nelze připnout nějakou zvláštní hodnotu. Pokud jde dosáhnout jakéhokoli prostoru kdykoli, není důvod, proč se snažit dosahovat tohoto místa v určitou zvláštní chvíli. Zvláště když jsem si vědoma toho, že místo mohu navštívit kdykoli chci. Okamžitost vloží do každé chvíle nekonečné množství prostoru a schová limity toho, co lze z jakkoli prchavého okamžiku vysát. Právě tato „okamžitost“ je alfou a omegou pojetí času v dnešní moderní době. Znamená bezprostřední uskutečnění, jinými slovy, teď a tady. Okamžik je otázka rychlosti a lehkosti zároveň. Lidé, pohybující se a jednajíce rychleji a zároveň, jsou nejbližší k prchavosti pohybu, jsou těmi, kteří vládou. A lidé, kteří jsou připoutáni k místu, nedokážou se pohybovat potřebnou rychlostí, jsou ti, co jsou ovládáni. Moc a z ní vyplývající nadvláda spočívá dnes v možnosti a schopnosti úniku, vyproštění se z určitého místa na jiné místo, a také zbavit kategorii ovládaných jejich schopnosti se pohybovat. Jde o éru rozpustilosti, oproštění, rozvernosti, snadného útěku, beznadějně honby a svobody pohybu bez povšimnutí. Práce zbavená fyzické podoby osvobozuje kapitál, činí ho proměnlivým a nestálým, dovoluje mu hbitě a lehce cestovat, připouští krátká rizika a počítá s rychlými zisky. Soustřeďuje se na to, jak se lidským silám vyhnout, nikoli je někam umístit a ukotvit tak, jak tomu bylo u těžké modernizace (Bauman, 2002).

Dlouhodobé je nahrazeno krátkodobým a před trvalým se upřednostňuje pomíjivé. Zatímco trvalé s sebou nese příslib věčnosti, neboť trvalé předměty vydrží velmi

dlouhou dobu. Účelem „pomíjivosti“ je rychlé použití, jinými slovy zmizení ve spotřebitelském procesu. Vhodným příkladem pro éru lehké modernosti je životní styl Billa Gatese, jakožto představitele společensko-mocenské špičky. Jeho ochota nevázat se na ustálené věci, zkracovat časové rozpětí trvalého a uvolňovat prostor novým věcem, které jsou schopné okamžité spotřeby. Dlouhodobé už není přitažlivé, spíše brzdí a překáží v pohybu, trvalé věci se stávají příteží a ta vede více k deprivaci než ke spokojenosti a lehkosti svého bytí. Tyto skutečnosti jsou důležitými faktory společenských rozdílů (Bauman, 2002).

Nové vnímání času radikálně mění podobu lidského společenství a jeho soužití, což se promítá zejména do přístupu k záležitostem, které jsou kolektivní. Rozumné chování, rozumné volby jsou podmíněny úsilím o uspokojení a vyhýbání se důsledkům svého rozhodnutí a především odpovědnosti plynoucí z našich voleb. Štíhlá linie těla, auta umožňující rychlý přesun, lehký a nenáročný oděv, mobilní telefon, přenosný notebook, majetek o velikosti kufříku a na jedno použití, to vše vytváří kulturní symboly v epoše okamžitosti. Kráčíme po nezmapovaném, neprozkoumaném území, kde zvyky, tradice a naučené vzorce zvládnutí života ztrácejí svůj účel, užitečnost a smysl. Nelze si však představit kulturu, která by si mohla dovolit pomíjet věčnost a vyhýbat se trvalosti, stejně jako morálku, která je lhostejná k důsledkům a odpovědnosti lidských činů. Vzpomínka na minulost a víra v budoucnost tvoří dva sloupy, na kterých stojí základy pomíjivosti s trvalostí, jež nám pro daný okamžik umožňují život v odpovědnosti (Bauman, 2002).

1.2 Zábava a volný čas

Člověk se snaží dosáhnout spokojenosti a vlastního štěstí různými způsoby, jedním z nich je zábava, která je nedílnou součástí lidského života. Zábava mění svou podobu v souladu s proměnou doby a danou kulturou. Schopnost bavit se je stará jako lidstvo samo. Ve starověkých dobách měly hry jakožto jedna z forem zábav své vymezené místo jak v řádu života jednotlivce, tak i celé společnosti. Vládci pro svůj lid pořádali několikadenní slavnosti, tehdy všech dosažitelných druhů zábavy od umění, jako je

zpěv, tanec, hudba či divadelní představení, až po sport, tedy závody a zápasy. Tuto podobu zábavy však nelze srovnávat s kultem zábavy v „postmoderní době“. Na druhou stranu i v dnešní době můžeme vidět stále ještě tance, zpěvy a zápasy bez jakýchkoli světelných a omračujících efektů, které si pěstují některé kmeny v Africe či v Jižní Americe. Jedno mají společné a tím je „aktivní konání“, toho se zúčastňuje většina členů takového kmene (Klíma, 2001).

Životní styl člověka z rozvinuté a bohaté země na evropském a severoamerickém kontinentu se od tohoto aktivního konání v zábavě pomalu a jistě vzdaluje. Nebylo tomu tak vždycky. Počátky distancování se člověka od tohoto druhu zábavy začínají prvotní technologií, konkrétně rozhlasem, černobílou televizí s jedním programem, a pokračují nástupem počítačů, notebooku, tabletu, I-pod, I-pad, mp3 přehrávačů a dalších moderních vymožeností (Klíma, 2001).

Jaký je význam zábavy a volného času v naší společnosti dnes? Tvrdit, že volný čas definuje životní styl člověka, je příliš zjednodušené. Stále je samostatnou časovou dimenzí života člověka, která z historického hlediska označuje mladý jev, jenž vznikl v období průmyslové revoluce, kdy získává tři zásadní odlišnosti ve srovnání s předchozími obdobími. První odlišností je individualizace, kdy člověk disponuje se svým časem relativně samostatně na rozdíl od primitivních společností, pro které je typický kolektivismus i v oblasti zábavy. Druhou je všeobecnost, což znamená, že se týká většinové společnosti. Třetí odlišnost spočívá v tom, že volný čas je postaven do protikladu k pracovní době, která zde vystupuje vůči člověku jako čas určený pro cizí. Z kvantitativního pohledu jde o časový prostor, který člověku zbývá po splnění pracovních povinností vůči sobě i ostatním lidem. Z kvalitativního obsahového hlediska je volný čas souhrnem těch činností, o jejichž provedení a výkonu se rozhodl samostatně, sám ze své vůle bez ohledu na jakýkoli tlak vyvolávaný společenskými závazky a vykonává je pro ně samotné (Duffková, 2008).

Máme k dispozici nekonečné množství způsobů jak trávit volný čas. Výdaje na volný čas a zábavu stále rostou. Předmětem volného času jsou zábavní a umělecké produkty, turistika, zábavní parky, slavnosti všeho druhu, hudební průmysl, nákupní slasti v obchodních domech či zážitkový průmysl. Podle Lipovetského, se průmysl

volného času, zaměřuje na jednání vycházející z participačního afektivního rozměru spotřeby a poskytuje stále nové příležitosti. Cílem již není jenom získání hotových výrobků a prodej služeb, dnes se člověku nabízí kus života, rozptýlení, nečekaný a nevídaný zážitek, který dokáže hnout s lidskými city a vytvořit osobní pouto. Člověk v první řadě usiluje o rozmnožení svých zážitků, nikoli už o vlastnictví věci kvůli ní samotné. Jde o pocit štěstí získaný z malých dobrodružství, které si lidé kupují bez rizika a nebezpečí (Lipovetsky, 2007)

Zábava, kterou nabízí turistický průmysl, má též mnoho podob. Vyskytuje se ve formě organizované turistiky, cestování do historických měst, last minut, horolezectví pod dohledem, objevitelských výprav do brazilských pralesů či výletů do panenské divočiny přírodních parků a chráněných území exotických zemí.

Zážitekový nebo turistický průmysl? Je v tom nějaký rozdíl? Ve své podstatě nikoli, jde o jednu věc se dvěma přívlastky. Jan Keller mluví o „hospodářském odvětví, jehož základem je rutinní péče o velkochovy masových turistů“ (Keller, 2010, s. 165). Říká, že turista jako jedinec, který konzumuje zahuštěné zážitky pocházející buď z otevřené krajiny, nebo z historických památek, produkuje peníze, jež jsou investovány do nových atrakcí, jejichž jediným cílem je přilákat větší množství turistů. Dále tvrdí, že zvyšování výnosů v turistickém průmyslu vyžaduje systémovou organizaci, což se promítá do struktury, která může být aplikována zcela jednotvárně kdekoli na světě. Důkazem tohoto tvrzení jsou zájezdy klimatizovaným autobusem pro vyhlídkové cesty, prodej stejných suvenýrů po celém světě, večery s nefalšovanými domorodými obyvateli, podobné hotely, které jsou od sebe nerozeznatelné, a zařízení rychlého občerstvení. Výsledkem je, že turista jako návštěvník nějaké metropole, pláže či kraje konzumuje vždy v podstatě totéž. Vylučuje se původní cíl turistického průmyslu, tím je obohacování se novými zážitky. Je to dáno mimo jiné tím, že vše domácí bylo turisty vytlačeno z obvyklých turistických tras. Turisté, rozřídění do kategorií dle výše svého pojištění a nároků na přepych, respektive platební schopnosti návštěvníka, se tak potkávají po celém světě. Dalším aspektem turistiky jako takové je množství nahromaděných vzpomínek. Turista odmítá žít na místě, které navštíví, touží pouze po hezké vzpomínce a osvědčení, že zde byl. Díky fotografii, suvenýru a bankovnímu

výpisu, se mu toho dostává, neboť tyto „průkazné materiály“ osvědčují skutečnost návštěvníkovy přítomnosti na daném místě, kam už příští sezónu jezdit nemusí a může si tak dopřát jiné místo se stejnými suvenýry, rychlým občerstvením a hotelovými pokoji. Jako turisté navštívená místa obdivujeme, a zároveň vydíráme, neboť stačí, abychom byli nespokojeni s maličkostí, a už hrozí, že příslušný výlet, dovolenou, trasu svým přátelům nedoporučíme. Nutíme tak „domorodce“ na příslušných místech potlačovat svoji originalitu a chovat se jako atrakce, neboť jejich zájem o poptávku ze strany turistů je obrovský a je na něm leckdy vybudováno jejich živobytí (Keller, 2010).

Zábavní parky jsou podle Kellera tržištěm, ve kterém se obchoduje s neobyčejnými zážitky. Uplatňují se v té společnosti, ve které došlo k nasycení běžným spotřebním zbožím natolik, že příležitosti k zisku v této oblasti rostou již jen zdráhavě. Keller přirovnává zábavní parky k prostředí obchodního domu, přičemž říká, že zábavní parky představují vyšší úroveň, kde se člověk stává zákazníkem fascinujících prožitků a zážitků a s nákupním košem vjíždí do zábavního parku pln očekávání a zároveň znučenosti, přitom jej pořadatelé postupně zasycují úchvatnými atrakcemi, jimiž se nechává unášet ven z reality. Za předchůdce zábavního parku považuje poutě a kolotoče, kde se pracovalo s poměrně jednoduchými zážitky. V duchu ironie a sarkasmu považuje za zábavný park v podstatě cokoli, co podléhá zážitkovému průmyslu, od přírodních úkazů (skály, krápníkové jeskyně) přes historické památky (hrady, zámky) až po exotická místa. Pro dosažení vysokých zisků je zapotřebí masové návštěvnosti, čímž se zvýrazní teatrálnost celého představení a část přírody tak získává „cech poutovosti“ (Keller, 2010).

Obchodní centra se též stala místem, kde lidé tráví volný čas, a proto je možné považovat tzv. shopping za jednu z forem zábavy, která se stala oblíbeným trendem. Otázka, kterou si pokládám, je, co činí z nákupu zábavu? Jak tvrdí Lipovetsky, na jedné straně lidé sice nakupují prakticky, avšak na druhé straně nákupy vidí jako rekreaci, kdy nákup je svátkem, ve kterém nejde jenom o kulturní produkty, ale i o řadu materiálních výrobků, například auto, nábytek, dekorace či módní oblečení. Snaží se o uspokojení „nákupní slasti“, kterou vytváří reklama, jež má ve zvyku erotizovat nabízené produkty a navozovat sváteční atmosféru, díky čemuž jsou prodejní místa obestřena novým

kouzlem, stávají se splněným snem a uspokojenou touhou. Člověk nákupem usiluje o potěšení o uchvácení z něčeho nového, co mu připomíná dobrodružství, stále více usiluje o nové slasti, o smyslné a krásné prožitky, o komunikaci a hry. Zákazník tak nakonec připomíná už výše zmíněného „sběrače zážitků“, neboť s vybraným produktem si kupuje i vzrušení a osobní prožitek (Lipovetsky, 2007).

Vlivů, které působí na naši volbu jak trávit volný čas, je mnoho. Není to jenom manipulací ze strany médií, respektive silou propagace ať už nějakého výrobku, služby či osvěty pro vlastní dobro, nebo představou, že člověk si svůj život má naplno užívat. Význam pojmu „hédonismus“ se mění. Představím-li si podobu hédonismu, kterou prezentuje Henryk Sienkiewicz ve svém světově proslulém románu Quo vadis, jenž zavádí čtenáře do starého Říma, kde se hlavní hrdina Vinicius účastní císařského večírku a se svými přáteli z vládních vrstev, obklopen nevěstkami, spolu s červeným vínem v tekuté formě a jinými opojnými poživatinami, mohou získat dojem, že si tak všichni společně užívají přítomného, leč pomíjivého okamžiku. V tomto směru došlo zcela jistě k proměně. Dnes je hédonismus velmi zasažený posedlostí absolutního zdraví, krásy a věčného mládí, což se projevuje zejména v zábavě a při trávení volného času. Lidé už volný čas netráví, spíše „si ho stráví“ ve smyslu zabít nudu a zabít ji znovu. Vezměme si jako příklad sport, konkrétně běh, na němž se pokusím dostatečně znázornit výše zmíněnou posedlost zdravím. Lidé se „zbláznili“ do běhu, ještě v 80. letech v USA se maratónu nezúčastnilo víc než tisíc lidí, dnes vystartuje za medailí celoročně kolem 5 miliónů lidí. Obdobně je to i v České republice, kde se začínalo s necelou stovkou lidí na startovní čáře a dnes se půl maratónu účastní jenom v samotných Českých Budějovicích téměř 10 000 lidí. Ještě za napoleonských tažení byli vojáci schopni ujít tisíce kilometrů, dnes když člověk uběhne půl maratón, což je cca 21 km, dostává medaili. Dle výzkumu Světové zdravotnické organizace člověk v dnešní době ujde průměrně za den jeden maximálně dva kilometry. Zatímco lékaři téměř úpěnlivě doporučují chodit alespoň 30 minut denně, pro naši populaci je i to příliš. Přitom chůze je pro člověka ten nejpřirozenější pohyb. Člověk chodí po dvou už několik desítek tisíc let a během jednoho století se naučí přestat. Nahradí chůzi jízdou

autem, autobusy, letadly, sedavým zaměstnáním apod. V mnoha případech s falešnou představou, že tak ušetří ve svém životě čas a zároveň ho získá pro své zdraví, které bude moci podpořit buď ve fitness centrech, nebo účastí na maratónu v další sezóně, kde se zbaví nejen nadbytečného tuku, ale i cukrovky, kardiovaskulárních onemocnění a jiných civilizačních onemocnění typických pro moderní společnost (Regenerace, Kerles, 2014).

Zdraví je prezentováno jako nejvyšší hodnota a téměř se „vnucuje“ jako všudypřítomná a nezbytná zájmová oblast každého z nás, navíc bez ohledu na aktuální věk. Dnes už nestačí nemoci léčit, je zapotřebí prevence, zasáhnout předem, podílet se na budoucnosti jako zodpovědný jedinec ve společnosti plné svého zdraví si vědomých a zodpovědných individuí, požadavkem doby je změna postoje k rizikovému chování a schopnost být disciplinovaný. Toho dosahujeme tak, že shromažďujeme informace z televizních pořadů, novin, webových stránek a populárních lékařských časopisů. Proto není divu, že se nám promítá kult zdraví do oblasti zábavy a volného času (Lipovetsky, 2007).

Paradoxem honby za zdravím je fakt, že se nám zde ve velké míře projevuje i pasivní zábava, již si hýčká gigantický zábavní průmysl, který se z velké části soustřeďuje na neustálou modernizaci virtuálního světa prostřednictvím počítačových her, filmů, seriálů, časopisů a literatury. Zatímco tak někteří lidé bez přestávky usilují o zdraví, krásu a věčné mládí, jiní svůj život odkládají za počítačové hry, filmy, televizní pořady, večerní zprávy s představou, že až se dokoukají na film, až shlédnou další díl napínavé seriálové řady, tak teprve poté přijde vhodná doba k tomu, aby se zabývali vlastním životem (Klíma, 2001).

1.3 Umělý svět

Člověk vždy nějakým způsobem měnil prostředí, ve kterém žil. Během civilizačního vývoje začínají lidé budovat rozlehlá velkoměsta. Stejně jako vynález písma umožnil uchování informace a zabránění jejího zapomnění, města umožňují zabránit zapomnění strukturám a institucím, které si lidé pro sebe vynalezli. Město dává

prostor vynálezům člověka a propůjčuje jim místo, do něhož mohou být trvale zaneseny. Lidské vynálezy tak nejsou zapomenuty (Keller, 2010). Jde o složitý organismus, ve kterém se jeho obyvatel stává závislým na technických sítích, vodě, energii, pravidelném a často využívaném způsobu dopravy. Člověk se vzdaluje přirozenému světu, v němž zvládal většinu úkonů, které jsou nutné k přežití vlastní existence, a otevírá se mu obrovské množství různorodých možností (Klíma, 2001). Svými hradbami město tvoří teritorium, které poskytuje prostor pro veřejné občanské instituce, kulturní instituce, univerzity, městské knihovny, muzea, divadla, vědecké ústavy a další. Zároveň vytváří prostor pro sociální rozdíly v podobě vybraných výlučných čtvrtí, chudinských oblastí a státní moc zobrazuje pomocí monumentálních velkolepých staveb. Stavby, které rodí trvalost sociálním, kulturním, morálním i mocenským změnám, které by časem byly jinak zapomenuty a pohlceny přírodou. Člověk vypudil divočinu a vyměnil ji za ochočený a domestikovaný prostor. Vše organické nahrazuje neorganickým a umělým. Cenou za dobytí prostoru respektive transformaci je nutná stálá kontrola, investice a udržování dobytého, ovládaného a zkroceného prostoru, a to pomocí jakýchkoli bezpečnostních systémů, ať už jde o kamerový systém v bankách, parcích či lékárnách, virtuální kontrolu v zaměstnání nebo o ochranky či bezpečnostní služby v supermarketech (Keller, 2010).

Obyvatelé se na umělém životě, který jim poskytuje velkoměsto, stávají čím dál tím více závislími jak existenčně, tak psychicky. Svědčí o tom mimořádné specializace znalostí a dovedností, které jsou po jedincích vyžadovány. U mnoha profesí můžeme předpokládat, že by se mimo strukturu velkoměsta nedokázali lidé se svojí konkrétní specializací v zaměstnání uplatnit, ať už se jedná o prodavačku v masných krámech, řidiče autobusu, úředníka, manažera nebo ředitele. Člověk už neumí žít bez všech technických sítí, aut, obchodních středisek, hypermarketů plné nejrůznějšího a často přebytečného zboží, bez mobilních telefonů, výtahů, elektronických přístrojů od kuchyňských spotřebičů až po hudební přehrávače. V důsledku závislosti na umělém světě dochází ke změně jednání a chování člověka (Klíma, 2001). Sociální vazby mezi lidmi slábnou s každým novým pokrokovým vynálezem, byť slibuje intenzivnější sociální kontakt, než přislíbil ten předchozí. Lidé jsou si čím dál tím více cizí. Ať už

stojíte uprostřed davu na vyprodaném koncertě nebo stojíte ve frontě a pokladna je v nedohlednu, sedíte v divadle nebo čekáte v několikakilometrové koloně aut. Ve velkoměstě máme okolo sebe bezpočet lidí, bezpočet aktivit, přesto nám kvantita, jak se zdá, úsměv na rtech vždy nezaručí.

Podle Richarda Sennetta je město „lidským sídlištěm, ve kterém je běžné potkávat cizince“. To znamená, že cizinci se setkávají většinou na základě náhodného setkání, která nemají dlouhého trvání, a končí tak rychle, jako začalo. Cizinec odejde jako cizinec, neboť jako cizinec přišel. Jejich setkání se neztotožňuje ani nepodobá setkáním příbuzných, přátel a známých. Nemohou totiž pokračovat tam, kde skončili při minulém setkání, nemohou se vzájemně svěřovat v podrobnostech o momentálních radostech a strastech, neexistují žádné společné vzpomínky, respektive nic, k čemu se lze během probíhajícího setkání vrátit. Není možné si zahrát na pokus a omyl, nelze se poučit ze svých chyb ani zde není prostor pro naději v další kolo. Jde spíše o jakési „ne-setkání“. Jde jak o událost bez minulosti, leckdy i bez budoucnosti, neboť se očekává, že žádná společná budoucnost nepřijde. Hovoříme tak o příběhu, jenž nemá pokračování, o jednorázové střetnutí, které je třeba dokonat bez prodlení, bez odkladů na další setkání. Život ve městě si žádá specifickou činnost, která vyžaduje masku, již si nasazujeme na svou tvář. Ona chrání člověka před jiným člověkem, umožňuje průhledný, čistý sociální kontakt a přístup do společenských vztahů, které jsou nezávislé na okolnostech moci, nepořádku a soukromých intimních pocitech těch, kteří jej nosí. Říkáme jí „zdvořilost“, jejímž účelem je ochránit ty druhé, aby námi nebyli příliš přetíženi tím, že se každý člověk obývající společný prostor zřekne narušování způsobů druhého, jinak řečeno, když já budu zdvořilá, očekávám, že ty ke mně budeš také. Tato aktivita má smysl, pakliže toto pravidlo budeme dodržovat všichni, a jestliže si jako lidé chceme osvojit umění zdvořilosti, musí se sociální prostředí stát „občanským“. To znamená vytvořit veřejné prostory, které lidé budou moci sdílet, aniž by si při tom museli sundávat masky, vyzpovídat se z vnitřních pocitů, odhalovat své intimní myšlenky, obavy a sny na veřejnosti. Znamená to také město, které se nabízí jako obecně prospěšné, které je jakýmsi společným úkolem pro všechny, jde tedy o akt osobního angažmá, spoluúčasti, vzájemné participace než vyhybavosti či nezájmu

o společenský styk. V současných městech sice existují „veřejná prostranství“, z nichž lze většinu podle Zygmunta Baumanna rozdělit do dvou kategorií, přičemž se obě dvě odchyľují od občanského aspektu. Jsou tedy veřejné, avšak ne-občanské. První se týká architektury, která nabízí majestátní, monstózní budovy, které jsou postaveny tak, aby se pohlíželo na ně, nikoli do nich, často jsou celé pokryty odrazovým sklem, záměrně se odvracejí od místa, na kterém stojí, působí panovačně a nepřístupně a nepodněcují ke zdržení se. Tyto uzavřené pevnosti spíše nabádají k uniformitě a monotónnosti než ke kreativité a tvořivosti. Účelem druhé kategorie je sloužit konzumentovi, respektive měnit a nahrazovat obyvatele města konzumenty. Oblíbenými konzumentovými místy jsou například koncertní sály, sportovní haly, turistická střediska, obchody, nákupní centra, samoobslužní restaurace. Taková místa, která eliminují společenský styk, neboť tyto prostory nepodněcují k interakci, ale k pouhé akci. Tento vymezený fyzický prostor přidává na důležitosti akce, která je všemi schválena, čímž ospravedlňuje svůj smysl. Vzájemné styky jsou spíše přítěží než přínosem a brání aktérům v jejich aktivitách, jichž se účastní zcela individuálně. Při nákupu vám vzájemný styk k ničemu není, protože jen odvádí vaši pozornost od nakupování (Bauman, 2002).

Prostor velkoměst své obyvatele tak postupně obaluje vrstvou lhostejnosti. Mnohdy dětinské chování se projevuje různými způsoby, od snahy uniknout reálnému životu na tomto světě pomocí halucinogenních látek a drog, neukojenou potřebou být součástí pochybných lidských uskupení nazývané sektou až po neochočenou agresivitu projevující se ve formě rasismu, extremismu a xenofobie. Konrad Lorenz řekl: „Čím větší přelidnění, tím naléhavější nutností pro jedince stranit se citové účasti, a tak se v největších velkoměstech loupí, vraždí a znásilňuje za denního světla na živých ulicích, aniž by kolemjdoucí zasáhl“ (Lorenz, 1973, s. 16). Je jakýmsi prvním stupněm umělosti v celém spektru, které se dále drolí na jiné umělé úrovně, kterými mohou být například virtuální realita, filmový, počítačový nebo televizní svět. Jedním z těchto umělých světů Ivan Klíma nazývá „stínovým světem“. Jde o svět, který člověku připadá zajímavější, pestřejší a spolehlivější, v němž nehrozí nebezpečí ohrožující skutečný život. Libovolně a snadno si ho programujeme podle svých představ, chutí a nálad. Stačí kliknout, obrazovka se rozsvítí a člověk pohlcen stínovým světem se ochuzuje o styk se

skutečnými lidmi, o živá setkání, o možnost vzájemného dotyku a o styk s živou přírodou. Dobu, kterou stráví v umělém světě, stále více prodlužuje, aby utekl z reálného světa a vymanil se tak z pout živého bytí. Ve stínovém světě obdivujeme pouze stín člověka, nikoli však skutečně člověka jako takového. Snadno lze přilnout k idealizovanému hrdinovi ze seriálu nebo k televiznímu moderátorovi více než k člověku, se kterým žijeme. Dále je zde technika, jež rozšiřuje množství způsobů, jak člověka zabavit. Spějeme tak k dalšímu stupni umělého světa, k virtuální realitě. Rozdíl mezi virtuální realitou a stínovým světem je ten, že zatímco ve stínovém světě pouze pasivně přihlížíme, ve virtuální realitě komunikujeme, nakupujeme, prodáváme, sbíráme zážitky, „lajkujeme“, hromadíme přátele volitelné na tlačítko, hrajeme si, sledujeme dění okolního světa, realizujeme se, jednoduše řečeno žijeme. A to všechno, aniž bychom opustili místo svého domu. Virtuální realita nám tak umožňuje jednat, řídit, stavět, zabíjet své nepřátele, oblékat se, měnit vizáž a další. Tento stupeň umělého světa může v jistém smyslu obohacovat, rozvíjet fantazii, přináší sice mnoho nových zkušeností a dovedností, zároveň však v sobě plodí i nebezpečí. Vytváříme-li si vztah k těmto neživým věcem, který je více méně jednostranný, jednodušší a méně rizikový, minimálně intenzivní, a to natolik, že vede k citové a emocionální plochosti. Zavádí nás k iluzi, že se člověk ve svém životě může obejít bez druhého člověka, ale už se nemůže obejít bez auta, rádia, mobilu, počítače, internetu, mikrovlnky a pračky. Hrozí splynutí skutečného a fiktivního světa. Umělý svět člověku nabízí více možností, více informací, pohodlí, zdánlivou pestrost komunikace, zlepšení výkonu, stylizace, neuvěřitelné věci, nabízí únik z reality, ve které se skutečně žije, miluje a umírá. Na první pohled se zdá, že umělý svět je bezpečným a zbaveným nejistot, kterými oplývá skutečný svět, nikdy však nepřekročí práh skutečného lidského světa (Klíma, 2001).

Trochu jiný a optimističtější pohled nám podává Gilles Lipovetsky. Podle něj lze vysledovat v městském prostředí řadu proměn. Urbanizace v lidském měřítku směřuje k obnově životního prostředí a znovuoobnovení městských center. Parkovní místa pro auta jsou eliminovány a upřednostňují se pěší zóny, stezky pro cyklisty a veřejná doprava z důvodu redukce dopravy a omezení znečištění, o tom svědčí akce typu „Do práce na kole“ či „Uklidíme Česko“. S novou image se historická města stávají

objektem kulturní spotřeby. Za dnešní ideál se považuje ochrana kulturního dědictví a kvalita života ve městech. Rozšiřují se městské periferie, ve kterých vzrůstá výstavba rodinných domků asi jako hub po dešti. Záliba ve vlastním domě s vlastní zahradou je výrazem oné kvality života, srozuměně jako klid a osobní autonomie s pocitem bezpečí. Představuje symbol individualistických nároků na svobodu, obývaný prostor a přírodu, jejímž nositelem je zahrada. Faktory jako neochota snášet zásahy ostatních lidí a únik jejich nekompromisním pohledům, útěk dusivému okolnímu davu, vyhledávání radostí nebo sílící potřeba bezpečí, přispěly k rozhodnutí člověka žít mimo město i za cenu vyšších výdajů za dopravu. Pozornost je zaostřena na slunce, orientace stavby, odhlučnění a neexistenci nepříjemných pachů. Dětem se přiznává právo vyzdobit si pokoj podle vlastních představ a dbá se i na rozdílné mužské a ženské svobody. Hlavní vášní je žít co nejlépe ve vlastním domě a v prostředí odpovídající individuálním nárokům na osobní rozvoj, intimitu a bezpečí (Lipovetsky, 2007).

1.4 Úpadek jazyka

K destrukci jazyka dochází ve dvou rovinách. Jedna rovina se zabývá jazyky z hlediska hrozby jejich vymírání. Svět prochází změnami, které se jeví ve srovnání s příchodem moderních technologií, mocenských velmocí či zvyšujícím se počtem zločinů jako bezvýznamné a pomalé. Jazyky však vymírají závratnou rychlostí, každé dva týdny mizí jeden. Podle UNESCO může jazyk přežít, pakliže jím hovoří alespoň sto tisíc lidí. V roce 2010 bylo na světě devatenáct jazyků, jimiž mluvil už jen poslední člověk. Na území Lotyšska a Estonska se nacházela země s názvem Livonsko, jejíž málo známý jazyk livonština vymřel v roce 2013 s ženou, která jím jako poslední hovořila. Zdá se, že lidé jsou na dobré cestě napravit babylonské zmatení jazyků. V současné době mluví lidstvo zhruba šesti tisíci jazyky, z čehož jsou dvě třetiny ohroženy. Mluvčí těchto jazyků budou i nadále ubývat a nechávat se ovládnout dominantními jazyky. Je zajímavé, že s přibývajícím množstvím lidí na planetě se počet jazyků snižuje, místo aby se zvyšoval. Příčinou je globalizace, která mění svět a zužuje volbu, díky mezinárodní telekomunikaci, turistice a obchodu, které dělají ze světa stále menší místo, uniformní a stejné, není kam utéct. Na druhou stranu odolávat není

vhodné, ba naopak by tento krok byl kontraproduktivní. Pokud v některém jazyce neexistuje vlastní výraz nebo převládá nad ekvivalentem vlastního jazyka, tak jako se stalo v českém jazyce například se slovy image, gel či know-how. Pro mluvčí se zastaralými jazyky je výhodnější učit se nový modernější jazyk, poněvadž teprve s ním mohou vstupovat do moderního světa. Tím, že si propůjčí jejich jazyk, ztotožní se s těmi rozvinutějšími a úspěšnějšími. Tento lingvistický masakr je bohužel průvodním jevem dnešní uspěchané doby (Vodička, 2014).

Druhá rovina se zabývá jazykem z hlediska úpadku jeho vlastní kvality. Přítomná životní náplň nemůže nechat bez vlivu nejzákladnější znak lidství, kterým je jazyk. Rodný jazyk je součástí výuky ve všech kulturních zemích. Je ovlivňován mnoha faktory, objektivními i subjektivními. Obecný jazyk upadá, k čemuž přispívá moderní doba a umělý svět. Konkrétní příčinou úpadku je například přebytek informací, vliv masmédií, konzumu a zábavy. Dnes je řeč poznamenána reklamními slogany a dialogy z televizních pořadů, seriálů a filmů. Řeč reklamy je zdegenerovaná, primitivní a frázovitá (Klíma, 2001). Důsledky nekontrolovatelného růstu množství informací jsou zásadní pro destrukci jazyka. O zmenšující se prostor se dělí stále větší množství zpráv. Z toho důvodu musí každý člověk omezit čas strávený u jednotlivých zpráv. Čím méně bylo televizních kanálů, odborných časopisů a knih, tím klidněji se televize dala sledovat, u každého článku se člověk mohl déle pozastavit a lépe mohl vnímat souvislosti. Kondenzace informací do stále kratších a kratších časových úseků vede také ke změnám na straně těch, kteří je vysílají. Výrobci televizních programů si uvědomují, že za televizorem sedí netrpěliví a uspěchaní lidé s ovladačem v ruce, kteří dle libosti i nelibosti mohou přepnout kdykoli na jiný kanál. Důvodem, proč už nám filmy z padesátých let nepříjdou zábavné, spíše zoufale pomalé, zdlouhavé s táhnoucími se dialogy, je to, že divák si na rychlé tempo zvykl. Očekávání moderny je takové, že ve filmu se toho má stát co nejvíce v co nejkratší době a co nejrychleji, aby tak divák nepřišel o to, co se bude dít potom. Na uspěchanosti jsme čím dál více závislí (Eriksen, 2001). Jan Štern ve svém článku popisuje dnešní dobu jako vrcholnou přepínací éru. Tvrdí, že se k ní společnost dopracovala dvěma způsoby. Dálkovým ovládním a nekonečným množstvím kanálů. Obrazy už nesledujeme, ale odstřelujeme. Zatímco

rané lidstvo sledovalo obrazy na stěně jeskyně, poté na plátnech, později na stěnách kostelů. Dnes dosahujeme nové kvalitativní úrovně, kdy člověk projíždí všechny kanály, avšak ani na jednom se déle jak na pár vteřin nezastaví, poněvadž pochopil, že nořit se do obrazu hlouběji není třeba, neboť ví přesně, o čem to je, jak to skončí a proč to může s klidem odstřelit ze svého křesla s vysezeným důlkem vzhledem k množství programu, které má k dispozici (Nový prostor, Štern, 2014).

Informace se rozděluje na menší díly, zatemňuje souvislosti, snaží se vejít do stále kratšího časového prostoru, připravuje si způsoby, jak obsadit poslední místo příjemcova mozku. Toto nebezpečí se týká i takového člověka, který mediálnímu konzumnímu životu nefandí a nevěnuje mu většinu svého volného času. I když člověk sleduje jen jeden pořad, neznamená to, že sledovaný pořad bude pomalejší, počet nahuštěných reportáží v pořadu totiž zůstává stejný. Člověk se ubrání útržkovitým informacím jedině tím, že zvolí pomalejší médium (Eriksen, 2001).

Reklama bombarduje spotřebitele, vyvolává nadbytečné potřeby, nové spotřební touhy, propaguje štěstí spojené s majetkem a konzumním životem. Manipuluje lidmi, ohlupuje je a prohlubuje lidskou nespokojenost. Reklama ohromí člověka svými slibnými obrazy o štěstí, zdraví a věčné kráse. Pro reklamní moc je zásadní komerční komunikace, která má svůj vývoj a u které se zdržím. Dnešním cílem reklamy je podpořit firemní značku a získat tak nadvládu na trhu v obrovském konkurenčním prostředí. Dříve do hlavy potencionálním zákazníkům klasický model reklamy vtloukal slogany, které vychvalovaly funkční a psychologické přednosti daného výrobku. To znamená, že člověk byl pouze pasivním příjemcem, kterého bylo zapotřebí vycvičit opakováním těchto jednoduchých a stručných sloganů. Mění-li se vnímání společnosti, mění se i směr reklamy. Dnes je konzument přesycen výrobky podobnými, ale i homogenními, a častými reklamními útoky je většinou otráven. Takže od dřívějšího prosazování výrobku se reklama dostává do takové podoby, kdy se konzumentovi poskytuje kreativní podívaná, její scénáře se mnohdy odklání od tématu, vytváří módu okamžiku, emoce a city, posměch a provokaci. Neoslavuje výrobek, ale obměnu, vyvolává pohyb, rozptýlení, zájem o image a snaží se získat konzumentovu pozornost. Cílem je pohrávat si s diváky, navodit příslušenství společných hodnot a pocitu

družnosti, vyvolat emocionální a citová pouta či spiklenecké otěže. Zraje reklama, která je nabitá ironií, reflexí a emocemi. Někteří jí vyčítají snahu šířit hodnoty a životní poselství, stejně jako činil totalitní systém. (Lipovetsky, 2007) Propaganda v orwellovském stylu „Válka je mír. Svoboda je otroctví. Nevědomost je síla“ (Orwell, 2009, s. 9). Na dnešní dobu je vzhledem ke zkušenostem z minulosti příliš průhledná a nápadná, ovšem princip dle kritiků reklamy zůstává stejný, pouze je mnohem sofistikovanější. Gilles Lipovetsky zastává jiný názor, totiž ten, že reklama pouze oslavuje to, na čem se široká veřejnost shodne, jinak řečeno: spotřebitel je poučován, ovšem reklama je také jeho odrazem. Reklama je možná všudypřítomná, to však neznamená všemohoucí. Na jednu stranu reklama stimuluje touhy spotřebitele, na druhou stranu daří se jí jenom díky tomu, že sleduje tendence dané doby a adaptuje se na kolektivní smýšlení (Lipovetsky, 2007).

Další faktory ovlivňující kvalitu jazyka mohou být ekonomické a politické. Zde si dovolím citovat George Orwella, který podle mého názoru dokonale ve svém utopickém románu 1984 vystihl, jak moc je jazyk manipulovatelným nástrojem ze strany vládních představitelů a ziskuchtivých mocností ve spolupráci s médii (noviny, televizní zprávy, časopisy), ovlivňují totiž celou společnost. Ukázka je o tom, jak hlavní postava Winston předělává projev Velkého bratra: „Mohl by projev zaměřit na obvyklé osočování zrádců a ideozločinců, ale to by bylo příliš okaté, kdyby si však zase vymyslel vítězství na frontě ... žádalo by to kus čiré fantazie. A najednou se v jeho mysli zrodil téměř ucelený obraz soudruha Ogilvyho, který nedávno padl jako hrdina. ... Ve skutečnosti žádný soudruh Ogilvy nikdy neexistoval, ale několik řádků v tisku a pár zfalšovaných fotografií ho záhy přivedou k životu. ... Soudruh Ogilvy, o němž neměl ještě před hodinou nikdo tušení, se stal skutečností. Napadlo ho, jak je zvláštní, že můžete stvořit mrtvé lidi, ale živé ne“ (Orwell, 2009, s. 45–46).

Řeč je ovlivňována i jazykem literatury, která je bohatá na slovní zásobu a právě bohatství jejích slov může mnohé odradit od četby. Chudnutí jazyka zrcadlí chudobu zážitků, zájmů a citového prožívání. Lze říci, že slabé jazykové schopnosti oslabují také schopnost vyjadřovat vlastní myšlenky a city. Jazyková úroveň pro život člověka je

velmi podstatná. Pokud chybí, vzrůstá frustrace, kterou mnozí lidé pociťují, spěje ke skutečnosti, že vzájemné vztahy jsou stále povrchnější (Klíma, 2001).

1.5 Sekularizace víry

V procesu modernizace, kterou společnost prochází, se způsob určité náboženské emancipace považuje za nutný. Ztráta náboženství v postmoderní společnosti se odvolává na tři hlavní rysy modernity. Prvním rysem je racionalita, která je hybnou silou moderní společnosti a důraz, který se na ní klade ve všech oblastech. Ve společenských vztazích to znamená, že jedinec nezaujímá společenské postavení na základě dědictví či osobních rysů a vlastností, ale pouze na základě výchovy a vzdělání. Vše musí být vysvětleno vědou, od které se očekává, že nás zbaví nevědomosti, která plodí různé víry a iracionální chování, zároveň však vyvolává další nezodpovězené otázky, jež rodí další nejistoty. Druhým rysem je přesvědčení, že člověk tvoří zákonná pravidla vlastního života a ve spolupráci s ostatními lidmi, se kterými tvoří občanské společenství, dokáže určovat směr, který nabízí okolnímu světu. Ač v různém poměru, přesto každá společnost v sobě nese prvky tradice, jež poskytuje už kompletní kodex obecného chování a člověka, jehož společnost mu dává pravomoc utvářet dějiny, zákony a smysl vlastních činů. Poslední třetí rys spočívá v diferenciaci institucí, kdy se racionalizace projevuje specializací jednotlivých oborů lidské činnosti a každá z těchto činností má svá vlastní pravidla. Například právo už nesplývá s morálkou a morálka se neřídí stejnými pravidly jako oblast umění; politika je oddělena od náboženství a zároveň se její logika neztotožňuje s logikou a pravidly ekonomie či vědy; umění, věda a kultura jsou zase různé tvořivé oblasti. Tyto oblasti jsou ovšem na sobě závislé a vzájemně se doplňují. Věda nemůže být rozvíjena bez prosperujícího hospodářství, jež je ovlivňováno politikou. Tyto tři hlavní rysy mají zásadní vliv na uvolnění a ústup od náboženských tradic. Společenský život se čím dál méně podrobuje pravidlům, jež jsou stanovena církví jakožto náboženskou institucí. Náboženská pravidla už lidem nepředkládají veškeré vzory, normy, hodnoty a symboly, které v minulosti dávaly smysl jejich životu a zkušenostem. Také nepředkládá kodex morálního správného chování,

kteřý je platný pro všechny. Nároky náboženství ovládat a řídit životy každého jejího člena a i celé společnosti ztratily oprávnění i u nejrigidnějších věřících. Náboženská víra a příslušnost k nějakému náboženství je svobodnou volbou týkající se vlastního svědomí každého jednotlivce, volitelným předmětem, jde o soukromou záležitost bez vnučování a nátlaku jakékoli politické či náboženské instituce. Příslušnost k náboženství také není příčinou vyloučení ze společenského, profesního či politického života, pokud ovšem neznehodnocuje a nezpochybňuje právní předpisy, kterými se jednotlivé činnosti společnosti řídí. Paradoxem je, že zejména představy západní společnosti o světě a pravidla pro svou činnost zčásti čerpaly ze svého náboženského zázemí (viz židovství a křesťanství, které utvářely kulturní prostředí, kdy židovství zakládá princip autonomie člověka tím, že dává možnost volby člověku, který tak určuje svůj osud, a křesťanství jej rozšiřuje o svědomí, které doprovází volbu, zda přistoupit na věrnost k Bohu či ji odmítnout), z něhož se později zrodila moderní lidská bytost jako nezávislý subjekt, který si sám řídí vlastní život. Náboženská víra sice neudává řád, to ovšem nevylučuje její přítomnost v moderní společnosti. Faktem je, že na jedné straně církev ztrácí schopnost prosazovat víru a regulovat úkony, množství věřících se zužuje a i samotní věřící si vybírají jen to, co se jim „hodí do krámu“, nejen ve věcech mravních, ale i ve věcech oficiální víry. Na druhou stranu tatáž sekularizovaná společnost vytváří podmínky pro výmysly, bujnou fantazii a neprůhlednost a poskytuje tak vhodnou půdu pro šíření víry. Žijeme ve společnosti, ve které se stále vynořují nové možnosti zpochybňovat významy potřebné pro poznání světa. Tyto nejistoty dovolují zrod novým formám víry, do nichž promítáme smysl proměnlivého světa ve snaze mu porozumět. Čím silnější tlak, tím více se jednotlivé víry rozpínají a neomezeně rozšiřují. Můžeme tedy říci, že navzdory světu oplývajícímu mnoha nejistotami, jako je nestřednost, ničení prostředí, kriminalizace života, nové nemoci, hrozba dalších válek, se vírám daří. Zatímco dříve se náboženská víra předávala z generace na generaci, dnes je víra individualizována a každý si vytváří svou vlastní verzi podle zájmů, tužeb a nadějí a společenských a kulturních okolností. Na základě těchto kritérií si zvolí jedinec sám, k jakému náboženskému směru se přihlásí a zdali se vůbec přihlásí (Hervieu-Léger, 2008).

Tomáš Halík nepovažuje západní sekulární společnost za konec křesťanství či náboženství ani za jeho nepřítele, ba naopak říká, že jde o jednu z forem křesťanství, která je amatérská, světská, bezejmenná a v mnoha věcech má heterodoxní podobu. Problém vidí v interpretačním výkladu a hodnocení tzv. špatných katolíků, hříšníků a pochybovačů, kteří byli vždy, ovšem tyto odchylky od náboženské normy většinu dnešních katolíků už tolik nezneklidňují, nepohoršují. Na druhou stranu lze vyzorovat velký nepoměr mezi církevními předpisy a jejich přijetím, uznáním a dodržováním mezi věřícími lidmi respektive katolíky, ať už jde o představy o posmrtném životě, sex až po svatbě nebo používání antikoncepce. Už po staletí probíhá proces, který – ať se nám to líbí nebo ne – směřoval k dnešnímu stavu, měl i své protiproudy a nebyl jednosměrný (Halík, 2004).

2. „Spolubydlící“ – příroda a člověk

Lidstvo se ocitá spolu s přírodou na stejné planetě. V tradiční společnosti lidé žili v soužití s přírodou, jejich zásahy neměli takovou moc, aby ji mohly zásadně proměnit, ovšem postmoderní společnost našla způsoby, jak přírodu měnit k obrazu svému. Poté co ji dobyla, se nazývá jejím pánem. Účelem této kapitoly je „uvidět“ člověka ve vztahu k přírodě ze dvou odlišných pohledů, jež se ocitají ve vzájemném protipólu. Z jednoho, jako mocného pána, jež si nárokuje vše přírodní pro vlastní prospěch. Z druhého, jako pokornou lidskou bytost, jež se snaží o nápravu škody, kterou svým dosavadním chováním způsobil, vědomě tak usiluje o přežití. Zároveň v tomto pohledu spatřuje řešení, jež směřuje k zachování lidské populace na této planetě.

2.1 Devastace přírody na úkor blaha člověka

Už nějakou dobu útočí kultura na přírodu svými nároky, potřebami, technologiemi a globalizací. Dnešní kultura je mimořádně rozsáhlá a energeticky náročná. Prostředkem hromadného ničení přírody nejsou jenom těžařské společnosti, továrny, výrobní, dopravní a vojenská technika, ale i moderní bytová technika dílen a zahrad, sportovní, administrativní a turistická technika. Napříč světem se šíří falešná víra v umělý technický pokrok, který člověku údajně neškodí, naopak navozuje důvěru v ekonomický a hospodářský růst, nekonečný blahobyť a prosperitu. Navzdory tomu, že obrovská část lidstva hladoví nebo žije v bídě, technicky vyspělé kulturní země uspokojují své spotřební zájmy, které jsou mnohdy nadbytečné, ale také reklamou a společenskou konvencí vnucené. Dříve vycházela produkční zátěž přírody z potřeby uspokojovat primární životní nároky lidí. Dokud bylo lidstvo jako celek chudé, dominovaly biologické reprodukční potřeby člověka jako druhu ve vztahu k přírodě. V dnešní moderní kultuře plné hojnosti převažují neživé systémové požadavky reprodukce ekonomické a technologické sféry. Jinak řečeno: globální kulturní systém funguje pouze na základě neustálého svádění ke spotřebě, a to za cenu stále rychlejšího, silnějšího a intenzivnějšího drancování přírody. Lidstvo se samo dovedlo do fáze, kdy

jej neohrožuje pouze zraněná mateřská planeta, ale kdy se především ohrožuje vlastním úspěchem dosavadního kulturního fungování (Šmajš, 2010).

Ke znečišťování prostředí dochází mnoha způsoby. Začněme zemědělstvím, které klade na přírodu velké nároky, jež se budou v budoucnu vzhledem k růstu lidské populace pravděpodobně stále navyšovat. Zemědělský průmysl spotřebuje nejvíce vody, kterou zároveň znečišťuje. Používaná chemická zemědělská hnojiva se tak dostávají do půdy i do místních vod. Dále snižuje druhovou pestrost, respektive, abychom získali ornou půdu, kácíme lesy a transformujeme louky, vyhlazujeme tak rozhodující biotopy. Rostoucí blahobyt na celém světě čím dál více zvyšuje poptávku po mase a výrobcích z něj, to způsobuje tlak na vyšší produkci kukuřice a sóji, které slouží jako krmivo pro hospodářská zvířata. Zastánci konvenčního zemědělství považují moderní mechanizace, umělá hnojiva, zavlažování a rozvoj geneticky modifikovaných potravin za dobrý způsob jak vyřešit potravinovou nouzi celého světa. Co se týká potravin, problém nespočívá toliko v jejich nedostatku jako spíše v nedokonalé distribuci. Vezmeme-li v úvahu obrovské množství jídla, které se vyhodí (National Geographic, 2014, s. 37–45). Chov zvířat ve velkofarmách je diskutabilní. Cílem tohoto podnikání je rychlé dosažení potřebné jateční váhy ve velmi krátkém čase. Zvířata jsou krmena růstovými hormony a antibiotiky, byly doby, kdy i vlastními výkaly; vyrůstají, natěsnaná v miniaturních kotcích a betonových chlívech. Nehumánní chování velkochovů je vizitkou lidí. Úhledný balíček kuřete na našem stole nevypovídá o krutostech, kterých se dopouštíme za zamčenými dveřmi továren. Přechod k úplnému organickému zemědělství není reálný, ovšem návrat k účelným racionálním metodám s lidským postojem ke zvířatům a přírodě, věřím, že možný je (Kovář, 2003).

Ani domácnosti v této otázce nejsou bez viny, neboť i ony znečišťují podzemní vody pracími prášky, různými saponáty, šampóny, laky, spreji, ředidly, barvami, oleji aj. (Kovář, 2003). Podílíme se na produkci skleníkového efektu osobními automobily stejně jako odsuzované kombajny na nekonečných lánech na amerických mechanizovaných farmách a hodnoty neživých předmětů klademe před hodnoty živé přírody. Nenasytnost neekologických potřeb ve větším měřítku nás vede k ekologické katastrofě. Sofistikované spotřební předměty se dříve či později přeměňují v odpad, se

kterým si nevíme rady. Proti přírodě se neobrací už jenom výroba a spotřební technika, ale i kultura duchovní a materiální, nevýrobní technické činnosti a konečná osobní spotřeba (Šmajš, 2010). Bez současné techniky by se moderní společnost zhroutila zejména proto, že všechny její obory jsou vzájemně propleteny a svázány do jednoho uzle. Současná konvenční medicína usilující o prodloužení lidského života se neobejde bez součinnosti jiných průmyslových odvětví, jako je chemický průmysl plodící různé léky, stejně tak vyspělé zemědělství nebo zbrojní průmysl se neobejdou bez modernější techniky, která je zapotřebí k jejich fungování. Tvrdit, že by dnešní společnost byla schopna se navrátit k původnímu zemědělství a řemeslům, žít bez elektřiny, aut a počítačů, je utopické a pro celou civilizaci nepřijatelné. V okamžiku, kdy lidé mají jakýmkoli způsobem omezit své potřeby a snížit nároky, usilovně a srdceryvně odmítají každé zdůvodnění, proč by tak měli udělat. Protestují, a pokud jim není vyhověno, naslouchají raději těm, kteří od nich žádou zdrženlivost a sebeomezení nevyžadují (Klíma, 2010).

2.2 Solidarita člověka vůči životnímu prostředí

V této části bych ráda nastínila druhý pohled na chování člověka. Nelze opomenout lidi, kteří jsou ochotni nějakým způsobem přírodu chránit a podporovat, hodnotu přírody staví před jiné, věří, že jsou její součástí, jsou ochotni sebeomezení na úkor svého blahobytu a mají zájem na zachování jedinečné a neopakovatelné části světa jako je příroda. Existují místa, kde se lidé sdružují do občanských sdružení, která si berou za své uchovat alespoň nějaký kus přírody, zabránit tak proměně ve stavební parcelu, golfového hřiště či se vzdát části přírody pro těžařské účely, často tak činí proti vůli úřadů nebo bojují proti zájmům mocenských společností. Mnozí z nás už také pochopili, že třídít odpad je dobré, byť tak přírodu nezachráníme, alespoň jí můžeme částečně ulevit. Existují různá ekologická hnutí, největší a nejznámější je mezinárodní organizace Greenpeace, další například Děti Země, Na Zemi, Nesehnutí apod. V těchto organizacích pracují lidé uvědomující si svou odpovědnost vůči přírodě. Vzhledem k finančnímu i personálnímu omezení se mohou soustředit pouze na několik

úctyhodných akcí zaměřených na jedno či dvě aktuální témata, jako je např. kácení pralesů kvůli oleji, záchrana velryb nebo problematika pitné vody. Vzhledem k množství problémů, které skýtá náš svět, jsou jejich kampaně také časově ohraničené, a tak jejich osvěta mnohdy končí po roce, po dvou letech posledním vylepeným plakátem na „facebookové“ zdi. Navzdory tomu, že tyto aktivity jsou nesmírně důležité, užitečné a potřebné, se zároveň stává, že celou problematiku záchrany přírody zúží pouze na několik symbolických okruhů. Pro lidstvo je však důležité rozumět nastávající ekologické krizi komplexně, jinak řečeno: zachraňovat velryby je beznadějně, pakliže ničíme plankton, kterým se žíví. Ovšem tyto organizace nemají takovou moc, aby změnily módní trendy a hodnotový systém dnešní společnosti (Klíma, 2010).

Duchovní kultura rozvinutých zemí vytvářející hodnotový systém nese určitý díl odpovědnosti za dnešní ekologickou krizi, proto je podle Josefa Šmajse nutné pro budoucí existenci vytvořit nejen jiné duchovní paradigma, ale i jiné vědy o kultuře. Filosofie jako teoretická forma duchovní kultury by měla opustit dogma lidské nadřazenosti. Měla by se vzdát představy, že člověk je vyvoleným druhem, jenž je sice nadán řečí, vědomím a odpovědností, ale do přírody už nepatří. Podřízený vztah kultury k přírodě neznamena návrat do minulosti, ale počátek sebezáchovné záchranné proměny nynější globalizované kulturní podoby civilizace. Je nutná změna vzdělávacího obsahu, která předpokládá upuštění od doposud vyučovaného, všeobecně přijímaného pojetí světa. Například všeobecné chápání Země jen jako jedné z planet sluneční soustavy nabádá k představě, že je vesmír pouhé mechanické perpetuum mobile, jehož existenci nic nevzniká ani nezaniká. Je zapotřebí obeznámit veřejnost tím, že příroda není jen souhrnem předmětů skládajících se z atomů, molekul, planet a galaxií, ale jde o gigantický komplexní evoluční proces, jehož součástí je i člověk. V důsledku toho, že přírodní a technické vědy pronikají i do intimního lidského života, narůstá nejen jejich složitost, ale i nepřiměřenost racionálního porozumění světa průměrným člověkem. Technická sféra vymezuje a stanovuje civilizační mantinely, člověka ovládá a manipuluje jím. Navzdory tomu, že jsou lidé ve vyspělých částí světa relativně úspěšní v praktickém životě, bez pomoci specialistů se nemohou vyznat jak ve společenských institucích, tak v netransparentních technických systémech. Nemohou

mít vyjasněné hodnoty, protože jsou až příliš závislí na informacích z hromadných sdělovacích prostředků, jež jsou podřízeny aktuální politické garnituře, tržnímu systému, zábavnímu a reklamnímu průmyslu a tyto instituty zrovna o hodnotové a názorové vzdělanostní pěstění příliš a dostatečně nepečují (Šmajš, 2010, s. 51–77).

Pro zachování lidské rasy je zásadní nepodceňovat ekologickou výchovu a vzdělání, ekologická hnutí snažící se o nalezení alternativních způsobů života a nových hodnot. Ke zmírnění národního i světového pustošení biosféry, k vytvoření pocitu sounáležitosti mezi člověkem a ostatními žijícími tvory, k přijetí viny za zničenou přírodu a odpovědného chování jsou nutné kroky jako vytvořit ekologickou legislativu, dodržovat je a šířit potřebnou osvětu (Šmajš, 1994).

3. Postmoderní osobnosti dle Zygmunta Baumana

Zygmunt Bauman definuje postmoderní osobnosti pomocí čtyř vzorců, pro něž jsou charakteristické dva aspekty. Za prvé se tyto vzorce staly normou chování každodenního života většiny lidí, zatímco v době moderní byli jejich role marginální a týkaly se osob, které z určitých důvodů nepatřily mezi „normální“ řadové členy společnosti. Za druhé: zatímco se dříve realizovaly jednotlivě, podle jedince a jeho různých životních momentů, dnes vystupují současně, nejsou předmětem volby jedince, prostě zde jsou ve vzájemném soužití, neboť titíž lidé v témže čase vedou život, který zahrnuje určitou míru z každého vzorce (Bauman, 2002).

3.1 Zevloun

Zevlounem je označen ten, kdo se poflakuje, zevluje, bez cíle bloumá. Je tvořen anonymitou, kterou zajišťuje zalidněné město, pro které je typická vzájemná cizost mezi lidmi. Zevloun nevnímá svou minulost ani budoucnost. Hranice jeho svobody tvoří vlastní představivost. Minulost těch, co potkal, tak může vyprávět zcela libovolně, protože je ihned ztratí opět z očí. Všechny vidí, sám však není viděn. U zevlouna postmoderní doby dochází k zevšeobecnění jeho vzorce. V důsledku zmasovění se mění k nepoznání. Zábava určená elitě se stává dostupnou i pro obyčejného člověka. Místem, kde dosahuje své suverenity a svobody, je jeho dům, v němž se nejnavštěvovanějším výběhem stala televize, která zprostředkuje široké spektrum každodenního dobrodružství, které je vymyšleno za pomoci fantazie jiných lidí a kde není jasná hranice mezi skutečností a jejím obrazem. Dnešní skutečnosti se jeví jako to, co se denně line z obrazovek, které sledujeme všichni. Všichni jsme tak světem zevlouna, který nám je střížen na míru. Svět je složen z epizod, z úseků bez minulosti a bez pokračování. Svět skládající se z epizod je pro zevlouna příjemný, má tak možnost brát a přebírat věci, které jsou osvobozeny od vlastní tíhy, jejich váhu jim dodává pouze uspokojení z nich (Bauman, 2002).

3.2 Tulák

Dříve, když bylo potloukání porušením řádu, bylo zapotřebí tuláka někam „odklidit“, např. do vězení. Potloukal se bez cíle a neuznával normy. Způsob žití tuláka se tak mění z nevýhody ve výhodu. I tulák se přenesl z okraje společnosti do hlavního proudu a stal se součástí všech. Putuje a tráví svůj život na cestě. Situace, v níž se právě nachází, je dočasná. Neví, kam jej život zanese, a ani ho to netrápí. Více než cíl je pro něj důležitý pohyb. Trasu vytváří za pochodu, neví, jak dlouho se na daném místě zdrží, protože to nezáleží na něm, ale na okolnostech (počasí, živobytí, pohostinství). Dnes je přijímaný, a zítra nežádoucí nebo jeho místo může být zastoupeno například tím, kdo má vyšší kvalifikaci. Udržuje ho v pohybu nenaplněná touha. Honí se za změnou, neboť zastávka nikdy nespĺňuje jeho očekávání. Jeho trasa je hřbitovem nadějí, které jsou pokryty deziluzí a zklamáním. To všechno mu ovšem navozuje určitý půvab a přitažlivost, jež se skrývají v každém dočasně stráveném místě. Důležité je nepodléhat nostalgii, nevázat se na jedno místo (zůstat nepřihlášen k trvalému pobytu). (Bauman, 2002).

3.3 Turista

Turista je moderní postavou, opouští svůj domov, aby vyhledal zážitky a dojmy, o kterých bude moci povídat. Žije v přesvědčení, že svět je tu od toho, aby ho navštívil a plnil jeho vlastní očekávání. Aby byl svět hoden další návštěvy, musí se snažit, neboť turista platí, vyžaduje, klade podmínky, pakliže nebudou plněny, turista se může kdykoli odvrátit a nenavštívit. Turista cestuje, aby se obohatil novými prožitky, vyhledává nové zkušenosti. Na rozdíl od tuláka, si turista svůj domov bere s sebou na cestu, aby mohl porovnávat a hodnotit. Jako bod, od kterého se na čas odloučí. Turista od domorodců očekává poklony, přisvojuje si jejich svět, aniž by jím byl přisvojen, osvojuje si cizost jiných a sám se pyšní vlastní cizostí. Cestuje po turistických trasách, ze kterých turistický průmysl odstranil veškeré náhody a nečekané zvraty, díky nim se tak turista cítí na své cestě bezpečně. Opět lze v každém z nás nalézt trochu tohoto

turisty, všichni totiž sbíráme dojmy, hodnotíme svět podle toho, kolik míst a zajímavostí poskytuje. To vše se děje na okraji „opravdového“ života, při pauze každodenního života, daleko od domova (Bauman, 2002).

3.4 Hráč

Ve hře je svět a osudu poddajní hráči, je v ní také kus štěstí. Štěstí je nezávislé na hráči. Ve hře také nelze předvídat její konec. Samotná hra je jen dalším hráčem, se kterým hráč hraje. Hráč jedná ve světě, který není ovládán poznanými zákonitostmi, jediným principem je zde riziko. Pro hráče je zásadní jeho vychytralost, důvtip, schopnost své karty dobře rozehrát, nezávisle na jejich hodnotě. Hráč činí jen takové kroky, které ho dovedou k výhře. Není zde místo pro sympatie, vzájemnou výpomoc či lítost. Hra končí rozhodnutím o vítězi a poraženém. Prohra ve hře není definitivní, avšak každá následující hra začíná úplně od počátku. Hráči jsou si vždy rovni, přestože jeden z nich nese břemeno předchozích porážek a ten druhý je naplněn vítězstvím předchozích her. Autor je přesvědčen o tom, že jsme všichni takovými hráči, aniž by to bylo závislé na naší vůli. Říká, že každý může do hry vstoupit i odstoupit, avšak není toliko jasné, jak se lze zříci chování, které předpokládá tvrzení, že život je hra a životní proces se skládá ze série her, aniž bychom se zřekli života (Bauman, 2002).

4. Vlivy, které formují současný stav

V této kapitole jsem se pokusila vystihnout okolnosti, které člověka vychovávají tzv. „od kolébky do hrobu“. Nejprve se zaměřuji na postmoderní podobu rodinného života, a jeho krizemi, jejichž příčiny mají svůj vnitřní i vnější původ. V další podkapitole se zabývám vzděláváním ve škole, zda se dnešní podoba škol neodklání od původního smyslu školní instituce. Dále se soustředuji na umění, jeho obraz v technické společnosti. V podkapitole o masmédiích popisuji vliv médií a jejich dopad na člověka. Poté se zabývám sexuálním životem moderního člověka směrem k sexuální liberalizaci. Účelem další kapitoly je vymezení módy, jejího zrodu a především posedlost postmoderního člověka značkou, kde se snažím o vysvětlení až přehnaného zájmu o světové módní značky. V poslední podkapitole se zabývám smyslem občanské angažovanosti, důležitou úlohou komunity jako základu pro občanskou postmoderní společnost.

4.1 Rodina a její krize

Ke změnám rodinného života dochází stejně jako v jakékoli jiné oblasti. Od rodiny tradiční přes moderní se společnost dostala až k podobě postmoderní. Pro každou z těchto podob je charakteristická jiná struktura, funkce, role, způsob výchovy aj. (Možný, 2008). Navzdory tomu, že se mění podoba rodiny, je faktem, že rodina zůstává základní jednotkou, ve které se formuje charakter mladého člověka. O současném rodinném životě v technologicky vyspělých zemích překypující blahobytem hovoří i Thomas H. Eriksen, který se domnívá, že „tyranie okamžiku“, jež je typická pro naši dobu, se prodrala i do intimního rodinného života. Potvrzuje to častá sériová monogamie, která je zároveň ideálním příkladem absence určitého zrání, kdy dochází k tomu, že život má tendenci stát bez pohnutí uprostřed neustálého zrychlování, neboť s každým novým partnerstvím zažíváme vše znovu od začátku – znovu malé děti, znovu hypotéka na nový dům. Jako bychom chodili stále dokola zpět na „start“. I samotné manželství se ocitá pod tlakem zrychleného vnímání času, protože si žádá okamžité a rychlé nasycení potřeb, nové okamžiky vzrušení. Je náročné naplnit manželské

a rodinné soužití, jehož ústředním bodem jsou časové rozvrhy a dohady o tom, kdo, kdy, kde a na jak dlouho bude mít děti, tak aby neutrpěl pracovní život oběma manželům. Je nedostatek pomalu plynoucího času, neboť rodinný život není náročný tolik na aktivitu či kapitál jako na onen vzácný čas. Další příčinou, jež přivádí rodinný život do krize, může být předávání vědomostí mezi rodiči a dětmi. V důsledku rychle měnící se kultury není úplně jednoznačné, co se má vlastně od starší generace učit generace nová. Čím rychleji a hlouběji dochází ke změnám, tím je i kulturní přenos mezi generacemi náročnější a problematičtější, jinými slovy, mládež má více svobody v utváření svých vlastních hodnot a významů. Trvání a kontinuita jsou nahrazovány inovací a spontánností (Eriksen, 2009).

Doposud jsem se zabývala podobou rodinného života pouze v kruhu rodinném. Ovšem krize rodiny, jejíž příčiny se nacházejí mimo vlastní rodinu, spatřuje Jan Keller v centralizaci moci, která stojí v základech moderního státu. S rozmachem monopolu se totiž snižuje soudržnost rodiny a stále méně platí, že žít bez rodiny, je pro jedince ohrožující a sociálně degradující. Stát, který sice hlásá, že „rodina je základ státu“, ve skutečnosti vytvořil takové podmínky, které jsou příznivé pro její rozpad. Dříve se lidský život omezoval jen na vlastní domácnost, protože rodina byla naprosto samostatnou jednotkou, představovala výrobní i obrannou jednotku, kompetence dnešních veřejných soudů při sporech, plnila funkci sociální (např. socializace dětí či profese), zajištění členů ve stáří či v nemoci. Rodina se v této době liší početností, domácnost byla tvořena nejen rodinou, ale i služebnictvem. Před nástupem centralizace spočívala sociální reprodukce lidstva na domácnostech. Takto existenčně vynucená soudržnost rodiny (domácnosti) spolu s církevními dogmaty a demografickými faktory byla jedním z hlavních důvodů nemožnosti rozpadu, jinými slovy řečeno: zábranou nárůstu rozvodů. Vzestup formálních státních organizací, které nefungují na principu domácnosti, se udál na úkor domácnosti všech společenských vrstev. Stát totiž své domácnosti vyvlastnil hned v několika oblastech. Důsledkem vyvlastnění v ekonomické oblasti (navyšování daní vedlo ke ztrátám majetku, půdy, dobytku, živnosti) bylo, že se rodina stává konzumní jednotkou, neboť všichni členové konzumují v principu totéž, a pro jejich existenci už není zásadní úzká spolupráce mezi nimi, jako tomu bylo

doposud. V oblasti mocenské je měšťan dosazený do státního úřadu a hájí zájmy státu, nikoliv zájmy vrstvy, z níž pochází – stává se byrokratem a v byrokracii není prostor pro lidský faktor. Další oblast spočívá v sociálním vyvlastnění rodiny (např. ztráta schopnosti při péči o rodinné členy či vzdělání). Specializované formální organizace (hospodářské, výchovné, sociální, zdravotní) se neskládají z domácností, ale z jednotlivců. Moderní stát tedy zbavil „tradiční rodinu“ všech pro ni důležitých a existenčních funkcí a pravomocí. Tento krok vedl k tomu, že stát posílil z hlediska vyhlídek mocenské konkurence vůči ostatním státům a zároveň vedl ke ztrátě soudržnosti a vnitřní solidarity, která je nutná k reprodukci každé společnosti (Keller, 2003).

Co všechno zbylo z tradiční rodinné morálky? Uvedme na tomto místě spíše to, co tradiční rodina postrádá: zmražená embrya, umělé oplodnění, dovolené potraty požitím tabletky, ženy mohou být oplodněny bezejmennými dárci, rodička a matka mohou být dvě různé osoby, zrod dítěte je možný bez otce i mateřství, svobodná volba ženy v otázce těhotenství, zakládání rodiny v pozdějším věku a mnoho dalšího. Neprocházíme rodinným pořádkem, nýbrž postmoralistním rozpadem. Tento postmoralistní pořádek uznává prioritně práva individua nad právy rodiny, zároveň se kryje s šířením konzumní rodiny a dítěte „na míru“. Rodina už není cílem sama o sobě, nýbrž je individualizovanou institucí, ve které stojí subjektivní práva a jednostranné touhy nad kategorickými závazky. Hodnoty autonomie jednotlivce se už nepodřizují pořádku rodinné instituce. Jaký vliv to má na vztah dětí k rodičům a na výchovu dětí? Chvála dětem, jež jsou šťastní svéprávní osobití jedinci, plnící své závazky a jsou schopné převzít moc nad svým životem. Chválu už si nevysluhují ti, kteří ctí své rodiče, neboť se preferuje individuální osobitost, každý je svobodný, každý si tak žije podle libosti. Obětovat sebe samotného ve prospěch rodičovského přání už není ve společnosti „módní“. Instituce jako domovy pro seniory, domy s pečovatelskou službou, cohousing seniorů či hospicová zařízení jsou zde pro naše rodiče a ti nesou zodpovědnost za uspokojování potřeb rodičů. Zajímavé je ovšem to, že čím víc narůstají tyto individualistické hodnoty, tím tvrději se prosazuje pocit povinnosti vůči výchově dětí. Na straně jedné se sice dusí věk povinností, ale na druhé se šíří duch zodpovědného

přístupu k dětem. Rodičovská zodpovědnost začíná už před narozením dítěte (cvičení pro těhotné, zpěv, povídání si s plodem). Apeluje se na rodiče ohledně jejich zájmu o školní prospěch jejich dětí, vztahu učitel – dítě - rodič. Důraz se klade také na jejich prohřešky týkající se neustálého trávení času dětí u televize a počítačů. Veškeré trhliny v rodinné výchově jdou na bedra rodičů. Nejde ani tak o úpadek ctností rodičů, ale spíše o kulturní dobu, jež zaměřuje své síly na dítě. Prostředkem k této zodpovědnosti vůči dětem nejsou morální příkazy, ale informace dostupné v knihách, příručkách, časopisech, televizních pořadech (Sama Doma, ČT pro děti), jež vedou diskurz od prenatalního vývoje přes výživu, dětské aktivity, hygienu, psychologii, nemoci až po celkový rozvoj zdravé osobnosti. Etika rodičovství není projevem popření vlastního já či sebezapření, ale je prostředkem celkové seberealizace (uspokojení potřeby uznání, milovat a být milován). Rodina funguje jako podnik: musí se bdít nad zdravím, studiem, televizními programy, prázdninami, hudbou, sportem, jazykem dítěte, nic se nesmí zanedbat, naopak vždy rozvíjet a jít kupředu. Moderní společnost možná ještě privilegovala povinnosti dítěte vůči rodičům, ovšem v naší postmoderní době už tomu tak není, o čemž svědčí viditelný nárůst „práv dítěte“. Zdravý rozvoj dítěte je zakotven na prvních místech zákonů v každé vyspělé zemi a za jejich nepatrné porušení hrozí sankce jak ze strany státu, tak ze strany veřejnosti (Lipovetsky, 2011).

4.2 Škola a vzdělání

Vlivem globalizace, na jedné straně, narůstá úloha školy otevírat studentům globální horizonty možností (v důsledku provázanosti světa – ekologické katastrofy, terorismus, xenofobie, přistěhovalectví migrantů, virtuální realita,...), stejně tak vzájemné porozumění, participace. Na druhé straně je nezbytné chránit místní hodnoty, jež se váží na konkrétní místo a čas a pro lidstvo jsou nenahraditelným přínosem (Helus, 2012).

Školní instituce pracuje s člověkem v době jeho dospívání, proto je hodně důležitá a ovlivňuje současný stav. Dospívání je etapou lidského bytí, jejíž identita má předkreslené rysy a dramaticky zápasí mezi neznalostí toho, čím člověk je, a strachem

z neschopnosti být tím, o čem sní. V rozmezí těchto neznalostí se pohybuje identita dospívajícího člověka, jehož k urychlené vyzrálosti nutí společnost a činí tak prostřednictvím institutu školy. Aby mohla potřebná koncepce „sebe samu“ zformovat, je zapotřebí mít povědomí o sebeúctě a sebeuznání. Tyto dva aspekty jsou nutné k řešení budoucích nepříznivých situací, které s sebou život přináší. Problém tkví v tom, že nejsou většinou brány v potaz, poněvadž sebeúcta se považuje za pýchu a sebeuznáním dává žák vlastně najevo, že za moc nestojí. Jeho nízká hodnota je potvrzována špatnými známkami a negativními soudy (např. vliv nálepkování), a tak, aby učitelé byli spravedliví a používali jeden metr na všechny, se rozšiřuje obsah prázdnoty, jež vede k činům, které nelze navrátit. Je důležité si uvědomit, že velká část procesu učení nezávisí na dobré vůli, avšak na sebeúctě, jež dobrou vůli podmiňuje. Porovnávání studentů posiluje pouze silné jedince a oslabuje jedince nejisté a slabé (Galimberti, 2013).

Škola razí názor, že je zde především pro „učení“, a už ne tolik pro „výchovu“ v přesvědčení, že výchova je nezbytnou odvozeninou učení. Jenomže vzdělání je možné až po výchově, jež je naplňována zdoluhavým procesem osvojování, skrze uznání a potěšení či radost ze sebe sama. Představa, že výchova je přímým důsledkem učení, je falešná. Nelze vzdělávat, aniž bychom počítali nejdříve s konstruováním identity a s ní spojenými procesy – touhy, frustrace a vytěšňování. Identita se tvoří z „uznání druhého“, pakliže uznání chybí, jako že může chybět každému, komu to ve škole nejde, je dospívající uznáván mimo školu respektive všude jinde, kde lze uznání získat. Pokud v tomto nefunguje ani škola, ani rodina, útočištěm se stává ulice, parky, subkultury aj., které zprostředkují jen takovou úroveň uznání, jíž jsou schopni. Alkohol, drogy, sex, falešné a xenofobní ideologie jsou zoufalou formou uznání zejména proto, že jiné, vhodnější nejsou v nabídce. Mladiství vyhledávají především zábavu, ve které nacházejí radost ze sebe sama, tudíž jejich identita je uznána a stává se přijatou skutečností. Základem demotivace studia ve škole spočívá v „objektivizaci“, která vede učitele k posouzení studenta pouze na bázi jeho prospěchu, v podstatě se emoční výchova vytrácí v pouhém kvantitativním aktu ekonomie, projevující se sčítáním poznatků

a známek. Pro kreativitu, emoce, projekci, ztotožnění, přání, potěšení i bolesti není prostor, neboť z hlediska kvantity je nelze změřit a propočítat (Galimberti, 2013).

Vzdělání umožňuje, aby lidé zůstávali vybaveni způsobilostmi se zapojovat do rozvojových, obnovovacích, prosperujících společenských procesů. Funguje jako „výťah“ k osobnímu úspěchu či kariéře zejména proto, že vzdělání dává šanci na těchto procesech participovat víc než cokoli jiného. Zásadní je i ekonomický aspekt pohledu na vzdělání zprostředkovávané školou. Vzhledem k tomu, že je vyvíjen obrovský tlak na školství ve prospěch ekonomické výkonnosti a výnosnosti, dochází tak k přeměně vztahu mezi školou a studentem. Zatímco dříve byli studenti vděční škole za to, že jim zprostředkovávala doposud utajené vědění, nyní studenti umožňují škole vydělat si na další existenci tím, že jim zprostředkuje odbornost, bez studentů by totiž zůstala v platební neschopnosti. Hrozí tak, že vzdělání se stane pouhým zbožím (Keller, 2008).

4.3 Svět umění

Orámovat umění slovní definicí tak úplně nejde. Víme, že umění dává naději ve vyšší, člověka přesahující existenci, neboť platí jak ve svobodném, tak i v nesvobodném světě, nepodléhá totiž násilnosti prostředí. Hraje v životě člověka svou podstatnou roli zejména proto, že se obrací na emocionální, citovou, iracionální složku lidské osobnosti. Umění promlouvá skrze obrazy, symboly, metafory, tvary či rytmus a zasahuje především srdce a duši, nikoli intelekt, rozum, racionalitu. Umění pozdvihuje lidský všední život nad jeho stereotyp do výšin výjimečnosti, originality a opravdovosti. Umění je akt víry, kterou umělec vyznává tím, že ji tvoří. V kultuře, kde mizí tradiční náboženská víra, lze konstatovat, že náklonnost k uměleckému dílu a jeho poutavost ji částečně zastupuje. Otázkou je, v jaké podobě. Rozmach vědy a techniky zasáhl i do umění. Nejvyšší a nejvyhledávanější hodnotou je novota a originalita, která ovšem může zastínit doposud oceňovanou řemeslnou schopnost či dovednost. Tradiční umění je v současné době zastaralé, a tudíž nevábné pro zraky mladých lidí. Pokud chce dnes umění zaujmout širší obecnost, musí šokovat nebo provokovat. Tato posedlost novátorstvím a být za každou cenu originální zasáhla nejen výtvarné umění, nýbrž

i ostatní umělecká odvětví: literaturu, hudbu, tanec či divadlo. Kvalitou umění je schopnost obracet se k laikům. I umění podléhá uspěchané době, a tak při honičce za originalitou, novátorstvím, šokováním a provokací leckdy obětuje původní sdělení. Ovšem na obranu těch, kteří umění tvoří, je důležité zmínit to, že vytvářet umělecká díla v podobě předmětů, symfonií, obrazů, veršů aj. musí být pro umělce v dnešní době, v době masové výroby, konzumu a virtuální reality náročné. Každodenní život lidí je přesycen líbivými obrazy, reklamou, která zneužívá jazyk i obraz čistě ke komerčním účelům, jednoduchou hudbou, jež postrádá hloubku i účel. V takovéto době se může zdát, že umění balancuje na okraji společenského dění a zájem o něj je velice povrchní a snobský, neboť umění je nucené zápasit s mnohdy podbízivou mediální kulturou a s produkty zábavního průmyslu. Lákavá reality show jako je Talentmania, Česko-Slovensko má talent nebo Superstar slibují rychlou a snadnou, leč pomíjivou cestu ke slávě, lesku a originalitě, přičemž tyto soutěže mají s uměním společné skutečně pramálo. Předávání Oskarů, Českých lvů, TýTý cen aj. také nelze považovat za plnohodnotné posouzení kvality uměleckého díla. Aby bylo umění viditelné a slyšitelné, musí být umělec schopen nacházet poměr mezi neotřelostí, prorazit bariéru vybudovanou přebytkem vjemů a způsobem tradičního vyjádření, které nepostrádá schopnost zasáhnout lidskou duši. Proto se opravdové umění těší pozornosti většinou menší skupiny lidí (Klíma, 2001).

4.4 Masmédia

Postmoderní doba je doba virtuální reality a sociálních sítí, na jejichž základě se mění doposud všem generacím známý fyzický prostor, jenž v pojetí masmédií znázorňuje svět, ve kterém nežijeme, nýbrž se o něm pouze domníváme, že v něm žijeme. Za počátek lze považovat moment, kdy se seriózní informativní pořady začaly spojovat či promíchávat se zábavnými programy do té míry, že se pro diváky staly informace součástí zábavy. K tomuto způsobu předávání informací se přidala snaha novinářů šokovat zprávami. Snaha o senzacechtivou a agresivní formu žurnalistiky a zpravodajství vedla ke zprávám sice povrchním, avšak s obrovským citovým

a emotivním nábojem. Účelem převahy obrazů a hudby je zdařilá snaha přesvědčit. Rychlý sled záběrů vede k většímu napětí a udržení pozornosti. Televizní programy se tak přizpůsobily reklamě, již jsou tyto charakteristické znaky vlastní. V důsledku toho dochází ke ztrátě smyslu pro realitu u diváka, na něhož masmédiá působí. Zpráva o vážné události, která diváka nutí k zaujetí nějakého stanoviska, je okamžitě vystřídána zábavnou zprávou, skandálem, společenskou akcí nebo jen reklamou (viz zprávy na Primě a jejich „divácké zprávy“ nebo na Nově „bulvární informace“). Divák je udržován v pouhé konzumaci, spotřebě zpráv a situace se skutečnými lidmi žijícími ve skutečném prostoru se tak odsouvá na vedlejší kolej. Tento masmediální koloběh je příčinou ztráty smyslu pro realitu dané situace, události a místa, ve kterém k ní došlo. Televizní zprávy fungují jako médium tehdy, pokud nás diváky přivádějí k vnímání skutečnosti, je-li ovšem skutečnost nahrazena televizním studiem, jež se stalo středem, kolem něhož se vše ostatní točí, nefunguje televize jako nástroj, ale stává se cílem, v němž médium a zprávy či informace splynuly v jedno. Televizní prostor je falešný a klamný, navozuje pouze zdánlivé setkání a společenství. Člověk, ať už z televizních, internetových nebo rozhlasových pořadů, nabývá dojmu, že „všichni o všem hovoří“. V jakémkoliv médiu se vždy vede nějaká diskuze, vychvaluje se určitý produkt, reklamní kampaň aj., člověk se stává svědkem i účastníkem. Na jedné straně se nám tu otevírá mnoho příležitostí ke komunikaci, na druhé straně jsme přesyceni informacemi natolik, že už ani lidský mozek jich tolik najednou nedokáže pojmout, dochází tak ke zkreslení těchto informací, mění se význam slov. Slovo s jakýmkoli obsahem vyjadřuje člověka, který jej vyslovil. Ztráta významu slova vede ke ztrátě druhého, který ve slově sděluje sebe samého. V případě, že slovo nic o druhém již neříká, přestává být řeč osobní. Mohl by dané slovo vyslovit kdokoli jiný. Nadbytek komunikace s sebou tak přináší odosobněný jazyk a řeč a vede k všeobecné anonymitě. Marginální část reklam, filmů a seriálů vítá, využívá a sama šíří ideologii svobodného člověka. Příkladem může být reklama na drahý parfém: vždy jej doporučuje osoba mladá, svobodná a svůdná, která nám tak sděluje, že ideální spotřebitel žije sám, nikdo ho totiž neomezuje v koupi takového zboží, jeho používáním vyjadřuje představu silné osobnosti, sebevědomí a prestiže (např. katalog Avon nabízí parfěmy, jejichž vůně je cítit už z pouhého papíru

v katalogu, stejně tomu tak je i u některých nově produkováných hudebních CD). V kriminálním seriálu této doby vyšetřuje případ vždy jen mladý, svobodný policista, zatímco jeho otrávený, melancholický šéf, je ženatý. Problém těchto filmů a seriálů spočívá v tom, že pozitivně hodnotíme nenormální situace a považujeme je za normální a leckdy i záviděníhodné. Ideologie svobodného člověka tak nepodporuje osobní rovnováhu a směřuje k nezřízené sebelásce, kdy ostatní jsou rozuměni jen jako nástroj k realizaci jedince. Jde o fenomén, jenž zakořenil v dobovém životním stylu a souvisí s rozšířeným individualismem této doby (Baggio, 1996).

4.5 Sexuální šílenství

V dnešní době probíhá hluboká sociální proměna, sexuální dominance mužů už není ženami respektována, ctnostnost ženy už nespočívá v odolnosti sexuálního potěšení (sex až po svatbě, ceněné panenství, vynucené sňatky atd.) a podmínkou fyzického zdraví mužů už není bohatá sexuální rozmanitost. Doby, kdy nevěra u muže je politováníhodná, zatímco u ženy neodpuštělná, jsou pryč. V moderní západní společnosti roste sexuální rovnost mezi oběma pohlavími s určitými rozdíly mezi kulturami, subkulturami a sociálními vrstvami. Byť je stále zachován étos mužské dobyvačnosti, sexuální aktivity dnešních mladých lidí jsou radikálně odlišné od aktivit předchozích generací. Do manželství vstupují, pokud vůbec vstupují, nabytí sexuálními zkušenostmi a znalostmi a vyhýbají se tak novomanželskému sexuálnímu uřednictví. Vlivem tlaku pornografického průmyslu a všudypřítomného práva na aktivní sexuální slasti roste očekávání obou partnerů v sexuálním životě. Homosexualita, transvestitismus, voyeurismus, nymfomanie či masturbace už dávno nejsou patologií, i když pro některé heterosexuály stále ještě minimálně morálně odsouzeníhodné. V současnosti je sexualita otevřená a zpřístupněná k budování rozdílných životních stylů, funguje jako formující rys vlastního já, prvotní bod spojuje tělo, osobní identitu a sociální normy (Giddens, 2012). Sexuální liberalismus se stal výrazným předmětem masové konzumace a doprovází tak rozkvět konzumní společnosti. Je nástrojem štěstí a spokojenosti každého jedince. Není žádné špatné sexuální chování, pakliže se oba

zúčastnění shodnou. Sexualita se odpoutává od morálky, ničí se dosavadní tabu. Virtuální počítačový svět pohlcuje pornografie, která se neomezuje pouze na sexshopy a speciální časopisy, ale zahrnuje internet, módu, reklamu, média a vnucuje se i těm, kdo o něj nestojí. Dnešní konzumní společnost podněcuje rozkvět orgií, internet produkuje všemožné sexuální praktiky, amatérské i profesionální pornofilmy, které může sledovat kdokoli v jakémkoli věku, odkudkoliv a v kteroukoli hodinu. Lidé začínají sexuálně žít mnohem dříve než předchozí generace a skoro nic už není zakázáno. Faktem je, že i když je sex znázorňován skandálnějším způsobem, přesto všední sexuální chování partnerů zůstává zdrženlivé. Na úrovni „obrazů“ sice nastává exploze sexuality, avšak v reálu je omezen a chová se relativně „slušně“. Podle Lipovetského směřuje dnešní sexualita k umírněnému hédonismu bez větších výstřelků, není tedy ani orgiastický, ani puritánský. Byť se imaginace vehementně rozkvétá, každodenní praxe si od ní udržuje odstup (Lipovetsky, 2007).

Příkladem konzumu sexuální tematiky nám mohou být nespécializované časopisy ovlivňující mladou generaci. Nejprodávanější české časopisy pro dívky, jako jsou COSMO girl!, Top dívky, Bravo či Dívka s minimálními rozdíly od amerických časopisů, dávají v každém čísle prostor pro svobodné vyjádření mladých dívek, které své sexuální zážitky mohou popisovat a ve specializovaných „poradnách“ se mohou informovat o názorech svých vrstevníků na ideální romantický milostný akt či na sexuální pomůcky. Třináctileté dívky si mohou ve fotorománu shlédnout polonahé, ideálně krásné teenagery a jimi se nechat inspirovat. Kateřina Kadlecová, která provedla výzkum zabývající se obsahem dnešních dívčích časopisů, se domnívá, že důvodem nepřítomnosti jakékoli regulace sexuálně nabitého obsahu dívčích časopisů je nezájem rodičů o četbu, kterou jejich děti konzumují, neboť rodiče dnešních teenagerů nezažili časopisy v podobě, jaké je známe dnes, a proto si zcela neuvědomují ohrožení morálky či výchovy, které ze strany těchto časopisů hrozí (Kadlecová, 2007). Jiným příkladem, jenž umožnil sexuální revoluci, je legalizace potratu a hormonální antikoncepce, předepisovaná nejedním lékařem, nezmiňující se však o vedlejších účincích, jako je snížení libida, migrény, neblahý vliv na hormony aj. Dále kondom, který se stal fetišem ideologie tzv. „safer sex“ a jenž se šíří formou osvětových akcí, plakátů a prodává se

v supermarketech u pokladny s bezpočtem příchutí mezi ostatními sladkostmi (Kuby, 2014).

Individualismus moderní společnosti se promítá i do sexuality. Na jednu stranu zbavuje sex minulých autoritářských závazků, ovšem na druhou předepisuje normy, jež brání společnosti upadnout do chaosu rozbouřených vášní. Zrušení hlavních tabu nevedlo k bezmeznému sexuálnímu hédonismu. Nahota zůstává uzavřena v určitých mezích a je povolena jen v určitých podobách. Hovoříme o sexu bez komplexů. I když nám reklama, móda, média nebo filmové a hudební hvězdy předkládají obrovské spektrum pohlavní přitažlivosti, všední život je ovládán i teplákovým oblečením, praktickým chováním a diskrétním líčením. Podle Lipovetského se sexuálně liberalizované normy nerovnajíc džungli, jinak řečeno: čím větší množství sexuálních svobod, tím méně výrazných sexuálních excesů. Posun sexuálních svobod však nezaručuje potlačení násilí a agrese v pohlavním životě (Lipovetsky, 2011). Naopak Gabriele Kuby se jakožto křesťanská socioložka na globální sexuální revoluci dívá velmi kriticky. Podle ní se západní společnost nachází v procesu, kdy základní normy chování člověka, které byly ještě před pár desetiletími ve společnosti uplatňované, dnes ztrácejí svou platnost. Jednou z těchto forem je právě reprodukce člověka, jež se realizuje v instituci, již říkáme rodina. Vychází z přesvědčení, že dar sexuality musí být kultivován, aby umožnil člověku vytvářet vztahy. Pakliže nebude, nekultivované vyžití našich pudů zničí lidskou osobnost i kulturu respektive člověk, který je od svého dětství sexualizovaný, se učí tomu, že má dáti volný průchod svým pudům, a to bez velkých úvah; omezuje-li je, je to špatné. Vinu dává ideologii „genderové rovnosti“, která podle ní ničí sexuální identitu muže i ženy a jakoukoli mravní normativnost sexuálního chování. Také nesouhlasí se sexuální výukou ve školách, díky které dítě v nízkém věku předpokládá, že škola jej učí tomu, co potřebuje, a proto dojde k závěru, že škola ho připravuje na to, že bude mít jednou pohlavní styk, a je proto normální, že ho bude mít při nejbližší příležitosti. „Poněvadž to tak dělají všichni, měl bych i já“ (Kuby, 2014).

4.6 Móda vs. značka

Móda není jen pouhou frivolní příležitostí obléci nahé tělo člověka. V současné době nabývá móda mnohem širšího a symbolického významu v oblasti kultury, umění, estetiky, ale i v ekonomice a masové komunikaci. Děje se tak z důvodu, že móda se ztotožňuje s proměnlivostí, pomíjivostí, individualismem, vitalitou i konformitou, které jsou příznačné pro naši společnost. Módu už netvoří jen šaty, ale i tělo. Tělo podléhá proměnám módy, které se týkají jak oděvu, tak jiných věcí, které jej doplňují například kosmetické líčení, tetování, piercing, úprava vlasů apod. V rámci těchto ozdobných doplňujících úprav člověka se toto „zmutované“ tělo stalo součástí masové komunikace mezi různými společenskými vrstvami a skupinami. Vše, co zdůrazňuje onu individuální jedinečnost, která spočívá ve volbě oděvu, ale i kosmetické úpravě, dá za vznik osobnosti, prosazení vlastního já, pro něž se stává tato „maska“ součástí lidského těla. Jeden z nejaktuálnějších faktorů v oblasti módy je fetišismus. Nemalá část oděvů je spojena se zakrýváním či zdůrazňováním sexuality. V obecnější rovině je fetiš hodnotou, která nahrazuje nějakou ideu, symbol či víru. Přirozené je nahrazeno umělým, autentické falešným a hodnoty reálné nahrazují hodnoty imaginární. Fetiš idealizuje nejen předmět, ale i pocit, vášeň a představu, které by ve skutečnosti neměly připouštět faleš a přetvářku. Příkladem fetišistického transferu jsou fotografie v módních časopisech, které mají „hezčí“ podobu, než mají osoby ve skutečnosti, nebo počítačové hry, kdy se upřednostňuje virtuální hra před manuální. Fetišismus v módě je vnímán pozitivně a potřebně, neboť bez fetišizace a idolatrie pravidel chování, módních značek a reklamních sloganů by nejspíš potencionální zákazníci neprojevovali při honbě za novými a modernějšími modely oděvů, značkových reklamních odměn, mobilů, elektrospotřebičů aj. takové preference, které zajišťují neustálý růst hrubého domácího produktu, spotřební honičku, a i on sám by si odepřel ono potěšení z vlastnictví těchto předmětů, pomíjivou a zdánlivou chvíli radosti, která je hříšná a nestoudná, přesto velmi vzrušující (Dorfles, 2014).

Odpověď na otázku, kdo a co dělá módu, nám objasní tendence, kterým móda podléhá a které prosazuje. Neexistuje jedna univerzální odpověď, ale je několik teorií. Jedna tvrdí, že móda je vždy tvořena „shora“. Na počátku je velký návrhář, který

vytvoří módní zákony určené vládnoucí třídě, a následně je móda snížena na úroveň masy, napodobována, kopírována a na závěr zredukována na masovou výrobu ošacení tzv. konfekce, která jednoho dne zestereotypní a zevšeobecní, a to současně se stoupající vlnou nové módy. Druhá tvrdí, že móda je řízena „zdola“, jejíž počátek je u mládeže, která svou revoltou a pohrdáním nad oblečením starší generace, vynalézavá a ozdobuje nové kusy oděvů, které pak dále v módním světě uzákoní návrháři a gigantický oděvní průmysl. Ani jedna z těchto teorií není zcela stoprocentní a tedy i přesvědčivá, neboť ta první vyžaduje striktní společenské roztržidění, kdy společensky a ekonomicky vyšší třídy udávají tón, v epoše globalizace je však tento mechanismus potírán. U druhé teorie víme, že mnohé styly oblékání mládeže jako bundy, džíny, trička a jiné kombiné jsou zdrojem velkého obchodního obrátu a jejich tvorba je v rukou několika značkových firem, které se na onen spotřební úsek specializují. Není pochyb, že skutečnými iniciátory určitého módního směru jsou návrháři, avšak v konečném důsledku se musí adaptovat na to, čemu říkáme „duch doby“, jenž vždy vládne jakékoli epoše, jinak řečeno: samotní tvůrci shůry jsou nuceni naslouchat požadavkům ostatních, a to z ekonomických a sociálních důvodů. Ať přímý nebo nepřímý vliv na módu a společenské mravy mají také politické, umělecké, sportovní a ekonomické akce a události, neboť na sebe strhávají pozornost veřejnosti. Například móda sportu (viz olympijské hry) vyžaduje specifické ošacení, které poskytují značky jako Nike, Puma, Horsefeadr, Adidas aj., které spotřebitel používá i při nespportovních příležitostech (Dorfles, 2014).

Oděvní průmysl ve snaze ovládat výrobní proudy a zabezpečit návratnost investičních nabídek produktům přiřkne specifický tón a spouští reklamní kampaň kolem své značky. Takto distribuované produkty na globálním trhu nesou zvláštní ojedinělé jméno, které jim přidělil výrobce, a to značku. Prostřednictvím reklamy je zapotřebí konzumenta výrobních značek neustále svádět, protože spotřebitel svou důvěru při nákupu nekládá do kupce, ale do značky, za jejíž kvalitu ručí výrobce. Proto také výdaje na reklamní kampaň dosahují obrovských čísel, neboť konzumenta musí vychovávat a učit ho lásce a přízni ke své značce. Tento umělý vztah má vliv na nákupní rozhodování, které je závislé na obrazotvorné dimenzi firemních značek.

V dnešní době se s výrobkem prodává i životní styl, osobní identita, vize, koncept, který je spjatý se značkou výrobku. Obliba, posedlost značkami u mládeže i dospělých je zjevná. Za koupí značkového oblečení není touha, abych byl společensky uznán, druhými respektován či jim imponoval, nýbrž činím tak z vlastního zájmu, jde mi o čiré narcistické potěšení z pocitu, že jsem člověk na úrovni, ve srovnání s ostatními, s běžným průměrem, jsem lepší, liším se od mas. Svou vybranou značkou tak potvrzují svou cenu ve svých očích, což potvrzuje reklamní spot typu „Používám Nivea krém, protože vím, co je pro mou pleť nejlepší.“ Dnešní kult módních značek je výrazem kvality života a vztahu k luxusu. Dříve pro střední vrstvy byly luxusní značkové produkty nedostupným zbožím určeným jen pro elity, dnes má každý právo na luxus, přebytek a kvalitní značky. V dnešní společnosti o to nejlepší a nejkrásnější usiluje každý jedinec, proto svůj zrak obrací k výrobkům slibující kvalitu, které produkují celosvětově známé značky. Atraktivita nejdražších značek je výrazem velkolepé expanze demokratických a individualistických nároků na hmotné blaho a tzv. „better life“ (Lipovetsky, 2007).

Dalším důvodem, proč se nám značky dostávají až pod kůži, je rozmach mecenátu firem známých značek, které usilují o jakési občanské podnikání, jež dbá na veřejné blaho a obecný zájem o kulturu, humanismus a ekologii. Například Fiat hradí rekonstrukci paláce v Benátkách, Procter & Gamble spolupracuje s UNICEF, McDonald a Coca-Cola posílají tuny pitné vody do chudých afrických zemí na své náklady. Cílem je dát firmě duši prostřednictvím daru a dobročinnosti. Událost, kterou podnik zaštituje, vždy musí být v souladu s jeho image, dobročinná akce tedy nikdy není bezzájemová a neodvrací se od svých ekonomických záměrů. Podnik od ní vždycky očekává nějaký zisk. Svou zdánlivou charitativní činností tak utužuje personální vztahy ke společným hodnotám, zkrášluje svou image, vytváří prostředí citové vazby a zároveň dobývá trh ve své ofenzivě. Smyslem celého procesu není oslavovat svůj výrobek, pouze šlechetnou událost spojit se jménem své značky, nemluvit o sobě sám, ale nechat naopak o sobě mluvit ostatní. Mecenát se snaží bez mystifikace o přijetí trvalého uznání, proslulosti a sympatií. Dobročinnost, etika a morální hodnoty se zapojily do rejstříku reklamních sloganů těchto značek. Zatímco Adidas vychvaluje sportovní

morálku, tak Levi's oslavuje svobodu a prací prášky vrší ekologické a vědecké argumenty o tom, že devět z deseti odborníků potvrdilo nezávadnost a kvalitu jejich výrobku (Lipovetsky, 2011).

Co se skrývá za leskem, kvalitou, značkou, luxusem, dobročinností a reklam oděvních firem, který se předvádí na molu západního světa? Všeobecně se ví, že drtivá část oblečení je vyráběna v chudých zemích Asie (Čína, Bangladeš, Vietnam, Pákistán) a východní Evropy (Ukrajina, Moldávie). V zemích, kde je nestálý politický režim, nepřehledná situace a nedokonalé zákonné normy, si firmy mohou dovolit vyrábět s nízkými náklady. Tyto úspory jsou ovšem na úkor pracovní síly respektive lidí a jejich nedůstojných nelidských pracovních podmínek, které spočívají v nízkých mzdách, extrémně dlouhých přesčasech, zadržování mezd, hrubém zacházení a zaměstnávání na nevýhodné smlouvy. Zatímco oděvní společnosti navyšují své obraty, ti, kteří pro ně pracují, se topí v chudobě, ze které se nemohou vlastním úsilím vymanit. Navzdory tomu, že vznikají různé mezinárodní komise, asociace a sdružení na ochranu etických norem (Business Social Compliance Initiative, Ethical Trading Initiative), stále mnoho módních značek jako H&M, Zara, Adidas, Marks & Spencer, Hugo Boss, Kenvelo, AlpinePro, Esprit, Tchibo a další profitují díky neochotě, aroganci a lhostejnosti západního světa (NaZemi, 2014).

4.7 Občanská společnost

Obecně lze popsat občanskou společnost jako síť občanské angažovanosti, do které patří různá občanská sdružení, iniciativy, komunity, hnutí, asociace, jiné institucionalizované aktivity, ale i demonstrace, petice, jednorázové akce, diskusní fóra aj., kterých se občan neúčastní jako jedinec sledující vlastní prospěch, nýbrž jako občan dané společnosti. Cílem komunity je mobilizovat občanskou iniciativu. Pro občanskou společnost je zásadní vymezení veřejného prostoru, což může být v naší medializované společnosti velmi náročné, veřejný diskurz je tak podroben intenzivním střetům nejrůznějších mediálních zájmů. Pokud budeme brát občanskou společnost pouze jen jako souhrn občanských aktivit (Pehe, 2014), lze do ní zařadit i neformální skupiny

punkerů, squaterů, skinheadů, anarchistů, sprejerů apod. Mladí lidé, kteří jsou povětšinou členy těchto skupin, tak revoltují proti všeobecně přijatým hodnotám mainstreamové, konzumní společnosti (bohužel mnohdy jen povrchně) a snaží se odlišit od generace svých rodičů nebo vůbec dospělých. Ovšem jejich chování často doprovází negativismus, agresivita a vulgárnost (Klíma, 2004). Otázku těchto subkultur nelze podle mého názoru marginalizovat, neboť z osobní zkušenosti vím, že ji tvoří i takoví členové, kteří jsou nakloněni přijmout zodpovědnosti za svět kolem sebe a jsou to lidé společensky velmi angažovaní, bohužel jich není většina.

Jednou z důležitých příčin vzniku komunity může podle Zygmunta Baumana být absence jistot. Hlavním aspektem komunity je tak příslib bezpečného přístavu uprostřed rozbouřených mořských vln. Ideální komunita může být světem, který poskytuje člověku vše, čeho je zapotřebí, aby vedl prospěšný a smysluplný život (Bauman, 2002). Jde o funkční společenství lidí, jež se navzájem podporují a vypomáhají si, demokraticky spolupracují, znají se a vzájemně jim na sobě záleží. Takových komunit je podle Noama Chomskyho zapotřebí mnoho, obzvláště ve společnosti, kde lidé mají sklony se vydělovat natolik, že sousedská vzájemnost téměř neexistuje, komunity se tak rozpadají a lidé žijí v osamělosti. Názor, že se má každý starat sám o sebe a na nikoho jiného nemyslet, je v lidech hluboko zakořeněn, neboť tento způsob uvažování se uplatňuje už několik desítek let. Cokoli, co může vzbudit dojem v člověku, že v onom konkrétním problému není sám či zájmy, které sleduje, jsou blízké i jinému člověku, může posloužit jako odrazový můstek. Klíčem je v lidech upevnit vědomí, že jsou součástí širšího celku – komunity, hnutí nebo jiného společenství, které je může podpořit a jež i oni sami podporují. Získat lidi pro věc je náročné. Aby k tomu došlo, musí se to stát součástí jejich života, něčím, o čem jsou přesvědčeni, že s tím něco svedou. Komunita rozšiřuje lidem pole působnosti a umožňuje zavádět programy šité na míru místním potřebám, které jsou zároveň aktuální a naléhavé (Chomsky, 2014).

5. Konzumní svět

Prostřednictvím Gillese Lipovetského definuji současný konzumní svět, podle něhož se nacházíme ve třetí vývojové fázi konzumu tvořící „hyperkonzumní společnost“, kterou zároveň hodnotím v kontrastu dvou předchozích vývojových fází konzumu, o kterých se zmiňuji pouze povrchem. V závěru se pak soustředím na vliv konzumerismu ve vztahu k etickým normám a jejich proměně v důsledku konzumního chování.

Gilles Lipovetsky popisuje tři vývojové fáze konzumní společnosti. Podle Lipovetského se dnes nacházíme ve třetí fázi, kterou nazývá „hyperkonzumní společnost“. Svou tezi potvrzuje faktem, že veškeré společenské aktivity stupňují komercializaci životního stylu, podněcují neustálé uspokojování potřeb, heslo: „stále víc a stále nové“ je zaručeným zdrojem úspěchu, zároveň je logika tohoto hesla povyšována o „level“ výše. Hnacím motorem není ochabnutí spotřeby, ale „hyperkonzumní aktivita“. Moderní spotřebitel je zbaven pocitu viny při utrácení, jinými slovy řečeno: je paralyzován jeho mravní příkaz ke spoření, došlo k zesměšnění domácích výrobních metod a likvidací společenských proti-konzumních zvyklostí se lidem vštěpuje nový životní styl. Dalo by se říci, že už od počátku konzumenství se společnost vysvlékla z tradičního chování, puritánských zásad, venkovské a dělnické kultury a svůj dosavadní tradiční šat odhazuje s každou další vývojovou fází konzumu o kus dál. Konzumenství bylo podpořeno zrodem obchodních domů, masovou výrobou, reklamou a její zacílení na přednosti velkosériové výroby, systém spotřebitelského úvěru, jež člověka nenutí nejdříve spořit a poté nakupovat. Lidé jsou pobízeni k okamžitému uspokojení slasti, nejvyšší ctností je osobní blaho, osobní realizace. Vývoj zničil všechny zábrany (normy, duševní návyky), které se vzpíraly komerčním potřebám. Ideál hédonismu a individuálního rozvoje stanul jako nepopíratelná, legitimní samozřejmost. Reklama, zábava i neustálé proměny životních stylů se staly součástí etablovaných mravů (Lipovetsky, 2007).

Jaký vliv má konzumenství na etiku? Lipovetsky hovoří o rozmachu tzv. spravedlivého konzumenství. Lze jej charakterizovat jako zájem spotřebitelů o historii zboží, jež nakupují (apel na spravedlivé pracovní podmínky, solidaritu, plnění ekologických a etických norem – bio potraviny, ochrana životního prostředí, dětské práce apod.). Moderní spotřebitel je tedy zároveň i občansky uvědomělý a může tak ekologicky a společensky zodpovědně utrácet. Dnes se konzumují nejen věci, filmy, dovolené, etické a ekologické produkty, nýbrž i humanitární akce, médií podporované galakoncerty, masové dobročinnosti s vlastními hvězdami. „Neokonzument“ fandí mediálně promítaným megashow dobroty, dech beroucím osobním svědectvím, charitativnímu prodeji ve službách solidarity, přičemž vše je skryto pod slavnostní atmosférou vzájemného kontaktu. Konzum se tímto způsobem realizuje i ve spirituální, posvátné či bohoslužebné oblasti a etických hodnot jako nástroj pro budování osobní identity novodobého konzumenta (Lipovetsky, 2007).

Zatímco v druhé vývojové fázi ostře kritizovali konzumenství levicové proudy, radikální ekologové či mladí rebelové a útočili na komercializaci potřeb, plýtvání s prostředky, napadali programové utváření životního stylu. V naší fázi se tento revoluční duch už vyčerpal a přestal odolávat konzumnímu ráji. Neznamena to však, že by zmizela jakási opozice vůči komerčnímu světu. Ba naopak. Dochází k demokratizaci nesouhlasu, nespokojenosti. Vždyť doposud nikdy nebyla kritika konzumu toliko rozšířena, téměř každý se na ní podílí. Sílí odpor proti okupovanému veřejnému prostoru reklamou, kritika GMO potravin, průmyslového zemědělství, velkochovů, nářky na ničení životního prostředí, přelidněné pláže, odpadní stopy, nelibost vůči technologii, která není zas tak úplně zdravotně nezávadná, jak se na jejích počátcích hovořilo. Lze vysledovat, jak s průnikem komerce do všech lidských zvyklostí se rozšiřují projevy nesouhlasu. Sice se každý podílí na kritice dnešního konzumního stavu, ovšem po jeho zásadní změně už málo kdo touží (Lipovetsky, 2007). Konzumní způsob života, jenž se řídí mantrou: „vydělávej, utrácej, znovu vydělávej, znovu nakupuj a znovu spotřebuj ...“, je nám vnucen jako znak normality, jako fakt, který z nás dělá plnohodnotné členy naší civilizované společnosti, zároveň nás podporuje a pozdvihuje coby individua (Existence, 2013).

6. Hodnoty

V této části se zabývám hodnotami v postmoderní společnosti. Nejdříve se snažím o vymezení tohoto pojmu prostřednictvím kulturního relativismu v podání Erazima Koháka v jeho knize Svoboda, svědomí, soužití. V další podkapitole se zabývám už samotnými hodnotami postmoderního člověka, jehož život se dělí na soukromý a pracovní, přičemž každý díl utváří vlastní od sebe odlišné hodnoty. V poslední části této kapitoly pomocí Umberta Galimbertiho popisuji mladou generaci lidí (adolescentů), jejichž vývoj je ohrožen dosavadními hodnotami konzumní společnosti.

6.1 Pojem

Lidé jsou různí stejně jako jejich představy o dobru či zlu. Každá společnost má vlastní hodnotový řád, který je v rámci dané společnosti uplatňován, jinými slovy řečeno: na základě „dohody“ si utvoří určitý etický kodex, v jejímž rámci je platný, ale až poté, co společnost této normě přičte určitou hodnotu – souhlasem, hlasováním, rozhodnutím, zákonem apod. Bez ohledu na úsudek jednotlivce o správnosti takového kodexu, platí to, že si každé společenství samo stanovuje kvalitu dobra a zla. Předpokládáme-li, že jednání jedince se hodnotí na pozadí jeho doby a společnosti, tak můžeme říci, že v různých společnostech vznikají různé hodnoty. Obecně, vyjadřuje hodnota v podstatě vztahovou kvalitu; něco je správné či nesprávné, dobré či špatné pouze v určitém vztahu respektive ve vztahu k něčemu či někomu. Hodnota je tedy relativní, pakliže relativní znamená určený vztahem, nikoli libovolný ve smyslu lhostejný, neochotný brát něco vážně či neschopný zaujmout určité stanovisko. Přidáme-li k hodnotě smysl, neboť něco má smysl pouze ve vztahu k něčemu jinému, jsou v tomto ohledu tyto dvě veličiny shodné. Za předpokladu, že hodnoty jsou určeny společností, jsme všichni relativisté, neznamená to však, že jejich nutností je být určen společností. Vhodným příkladem nám může být zbavená odpovědnost dětí za stárnoucí rodiče, odvolávající se na vyžadující kariéru. Jestli je to dobré a správné, určuje žebříček hodnot, kterou vytvořila daná konkrétní společnost (Kohák, 2004).

6.2 Hodnoty v postmoderní společnosti

Pomalu rozšiřující se diskurz o etice, morálce a jejích hodnotách je v této době zcela na místě a vzhledem k technologickým možnostem, jež mohou vést kdykoli k sebezničení jakékoli formy života na naší planetě, je nezbytný a dále už nesnese odkladu.

O postmoderní době se hovoří jako o době hodnotové prázdnoty, individualismu a úpadku morálky. Tuto tezi potvrzuje zvýšená kriminalita, násilí, existence ghett, rostoucí agresivita, drogy, všemožné závislosti, korupce, rozkvět extremismu, technický materialismus za cenu lidského života, rozpad rodinných vazeb, politická vládní bezmocnost, ale i bezmocnost jednotlivce, pocit odevzdanosti, opuštěnosti, ztráta identity, přizpůsobení se, rezignace. Takovéto příznaky, které má naše nemocná společnost, jež bezcílně tápe, jsou zároveň následky dychtivé touhy po materiálních hodnotách. Člověk obzvláště v západní společnosti položil svou identitu i svůj duševní základ na oltář vnějšímu světu, který ovšem není schopen vytvářet vnitřní hodnoty. Tím, že se z jedince stal nositel funkce bez identity, že na místo aktivního individua začal působit v množství, pozbyl charakter nezaměnitelnosti, jedinečnosti a neopakovatelnosti lidské existence, oslabil tak svou osobnost. Člověk jakoby ztratil ducha a technizuje se. Ztráta identity vede ke stejnorodosti, jež umožňuje masovost či homogenitu. Člověk omezil své touhy pouze na dosažení životního standardu, od něhož očekává vědomé štěstí, které mu nalhává svobodu v nesvobodě, rovnost v nerovnosti a spravedlnost v nespravedlivém světě. Ten, kdo hledá vlastní identitu, jen těžko ji nalezne v anonymním systému. Winfried M. Bauer rozděluje život současného člověka na pracovní a soukromý. Jde sice o jeden život, ten je však rozštěpen na pracovní a soukromou (volnočasovou) sféru, přičemž hodnoty z jedné sféry se přelévají do druhé. V současných firemních organizacích je zapotřebí přizpůsobivých odosobněných členů. Seberealizace a individualita narušují všeobecně přijatá pravidla dané organizace. Pokud povolání či práce neumožňují člověku se identifikovat, jinými slovy řečeno: být v souladu se svým jednáním a nést za něj zodpovědnost, začne člověk vzhlízet k něčemu nadřazenějšímu a práce se stane pouhým prostředkem k dosažení cíle. To, co

stojí nad prací současného člověka, je materiální blaho pro vlastní osobu. Prostřednictvím své práce získává peníze, postavení, prestiž, statky, vliv a moc. Hnacím motorem jednání člověka je touha dosáhnout blahobytu, pro něj se učí a shromažďuje znalosti. Obsahem jeho života je úspěch změřitelný nahromaděným zbožím, materií. Demonstruje tím svou velikost, předvádí se na veřejnosti. Vše, co je mu k užitku, bude zcela jistě dobré. Jeho sloučení se s mentalitou blahobytu se stává despotií sobectví. Výrobci škodlivých léků či potravin ohrožujících zdraví, multinárodní chemické a zbrojařské podniky mohou fungovat jen díky lidem, kteří v nich pracují za účelem uspokojit své egoistické rozmary, jakožto jejich jediný cíl, nezávisle na mravních principech jejich činnosti. Nestarají se o morální smysl tohoto podnikání. Identifikovat se tak s egoistickým blahobytem znamená zničit vazbu na člověka, jeho morální zásady a hodnoty. Lze říci, že tomu napomáhá i moderní technika, neboť ona osvobozuje jedince od problémů s identifikací. Dnes tolik oblíbené počítače se nezajímají nebo spíše nestarají o lidské vazby či duchovní rozměr člověka. Postačí hromadná paměť, která ovšem vede k odvrácení od historie, kultury, myšlení, vývoje, fantazie, tvořivosti či smysluplnosti. Přitažlivost práce určuje velkou měrou i smysl oné práce, jenomže navzdory různým kampaním „public relations“ propagující humanizaci se z práce nedaří udělat víc než něco, co člověk musí dělat, chce-li přežít. Čím více je pracovní rytmus udáván anonymním nadřazeným systémem, rutinou či automatizován, tím méně potěšení daná práce dává. I výkon je pro mnoho lidí sám o sobě hodnotou, ovšem pracuje-li za člověka stroj, stává se jeho výkon a práce čím dál víc abstraktnějším pojmem, neboť s vykonanou prací se nemůže ztotožnit, identifikovat. Tento deficit vede k frustraci a pocitu přetížení, práce se stává odmítanou a škodlivou. Nemůže-li se člověk identifikovat se svou prací, s níž neutvořil osobní vztah, zaměřuje se pouze na svůj vlastní blahobyt, jenž nevyžaduje pouze realizaci materiálních hodnot, ale i touhu po zdraví, potřeba žít s opatrností na své zdraví a důkladně o něj pečovat, neboť smyslem života je zestárnout mladý a krásný. Zdraví jako hodnotový ukazatel umožnil zrod komplexním gigantickým konzumním odvětvím, od potravin, nápojů přes oděvy, sportovní náčiní až po různé novodobé druhy sportu (běh, jogging, jízda na kole), které jsou uznávané napříč mnoha státy. Cíle, za které stojí, ono úsilí, jsou zdraví, úcta,

uznání, blahobyt, svoboda, pracovní povýšení a bezpečnost, hlavně „neonemocnět“. Nic se pro člověka nemění, dokud se ohrožení jeho samotného nezačne týkat. O „nemocných“ jedincích se dozví z novin či zpráv, ale na to, aby se zmohl víc než jen na rozčilení, je příliš vzdálen od více méně abstraktního ohrožení. Pokud tedy člověk nedosahuje uspokojení v pracovním životě, zaměřuje se na své soukromí, kde mu jeho volnočasová činnost zprostředkovává dojem, že je králem svých tužeb a může tak sám o sobě rozhodovat (Bauer, 1997).

Seberealizace je člověku vlastní, potřebuje vědět, že jeho existence někam směřuje. Jan Krupička tvrdí, že člověk dnes volí pro dosažení osobní zajímavosti, neopakovatelnost, jedinečnost a nestandardnost, a to výběrem životního stylu, jenž je sice ve jménu originality, avšak ve svobodné společnosti plné výstřednosti a přestřelek tak ztrácí svůj hledaný věhlas jedinečnosti. Dříve, kdy život pro lidi byl těžký a krátký, bylo dosažení vysokého věku úspěchem, jenž vedl k úctě a moci, stáří tak prokazovalo svou jedinečnost, dnes se dožívá vysokého věku téměř každý, a naopak se stáří stává nákladnou obtíží. Dnes je vrcholem společenského úspěchu status celebrity – symbol dobrého žití a zábavy. Vlivná média vyrobila celebrity i hrdiny bohatého světa, i sláva tak má už jiné požadavky než dříve, neboť zářící výkony mediálních výtvorů mají přednost před výkony intelektu (Krupička, 2000).

Jsmo nepřístupni hodnotám, které pro vývoj osobnosti našich předků byly důležité. Současný člověk se obětuje kvůli úspěchu, vzdává se svého úsudku, následuje nesmyslné zákony a zdánlivou logiku společnosti za účelem povýšení, lepšího postavení, lepšího platového ohodnocení, titulu, úspěchu, vážnosti a chvály okolí, přičemž obě dvě strany se vzájemně obelhávají a jsou si lhostejné. Rozhodování přenechává kompetentním anonymním organizacím, expertům a odborníkům. Nezaujímá stanovisko, poněvadž by mohlo narušit cestu k úspěchu. Pouze v soukromé oblasti cítí závazek k určitým povinnostem. V domácím prostředí si dovoluje znovuobjevovat vlastní identitu, rozpomínat se na hodnoty, k nimž by se v prostředí mimo domov nikdy nehlásil. V kruhu blízkých si dovolí litovat činů, jež spolu s ostatními způsobuje jako součást technokratického světa, ovšem rozhořčení nad vlastními činy není natolik hluboké, aby sám něco podnikl, naopak považuje za

pošetilce ty, jež se staví proti něčemu, nač stejně nestačí. Takto rozštěpený člověk si uvědomuje, že nese odpovědnost za své prostředí a sebe samotného, avšak připouští nezodpovědnost a z přehlížení okolního dění staví základ své profesní kariéry (Bauer, 1997).

6.2.1 Generace „X“

O mládeži se mluví jako o generaci „X“, to znamená generace vyprázdněných, promarněných a nerozluštitelných stejně jak ono tajemné „X“. Jejich plány jsou krátkodobé, zájmy mají trvanlivost jediné emoce, čin se nestává životním stylem a jednání v činu se unaví a vyčerpá. Agresivita mládeže netuší, zda se vybit na sobě či na ostatních, vztek a zlost v jednom dni vyprchá během téže noci, v jejímž probdění se slaví exces života, leckdy až na hranici mezi životem a smrtí. Umberto Galimberti popisuje mladistvé jako kmen s nízkým sebevědomím. Mládež se projevuje pasivně, poněvadž je odkázána na televizi. Její jedinou starostí je zajistit si kvantum volného času a zároveň si umět vychutnat onu absolutní bezvýznamnost vlastní dějinné role. Není proto divu, že mládež dává přednost úniku do fantazie a mýtů, přičemž hledání vlastních kořenů zůstává opomenuto. Dostává přidanou hodnotu trhu ještě dříve než hodnotu vlastní identity. Trh, konzum, ekonomické bohatství, jež si zároveň přivlastňuje chování, styl i vyjadřování (reklamou, zábavním a módním průmyslem, aj.), se tak obrací na mladistvého ještě dříve, než po něčem z toho vůbec zatouží. Mentální emigrace většiny adolescentů tak směřuje přímo k západnímu, potažmo americkému stylu života a vzdává se tak svých místních lokálních specifíků. Západ strhává veškerá existenční paradigmatata a takováto mentální migrace „se nekontrolovatelně šíří coby životní nutnost těsně nad minimální úroveň přežití“ (Galimberti, 2013, s. 106). Tím mládež dává sbohem své jedinečnosti, rozšiřuje se u ní prostor osamělosti sociální anonymity, v níž se prohlubuje propast v komunikaci. Rodí se melancholie, která končí rezignací, a nakonec mladí lidé s deficitem autenticity postrádají i ono zoufalství, neboť není zoufalství tam, kde není stopy naděje. Dospěli jsme tak ke generaci lhostejné, bez ideálů s nepřítomnými plány do budoucna, neschopni navazovat vztahy a se zhroucenou komunikací (Galimberti, 2013).

7. Tradice

Obyčejný člověk si pod tradicí představí opakující se zvyklosti či svátky. Nejprve pomocí Anthonyho Giddense definuji tradici jako takovou. Poté se zaměřím na svátky, jež mají shodné ekvivalenty: vycházejí z minulosti, jinak řečeno: mají svůj historický kontext, stále se opakují a je zde i předpoklad jejich budoucí existence. Abych mohla výstižněji definovat vnímání tradic současnou společností, zaměřím se na význam svátků, nejprve ve společnosti tradiční a následně v moderní. To mi umožní se dopracovat k hodnotám, jež se k tradicím věží, a zjistit, zda tradiční hodnoty již zcela vymizely nebo zda u nich došlo k proměně. Za primární tradiční hodnotu považuji především důvěru. Zmiňuji ji proto, že předpokladem existence tradiční společnosti byla pospolitost, sounáležitost, komunita či společenství.

7.1 Pojem

Tradici lze pojmut jako protiklad modernity, ovšem v určitých případech lze nalézt i kombinaci moderního a tradičního. Minulost a symboly jsou v tradiční společnosti nejvíce ceněny, obsahují totiž zkušenost předchozích generací. Giddens popisuje tradici jako *„prostředek zacházení s časem a prostorem, jenž umísťuje každou činnost nebo zkušenost do kontinuity minulosti, současnosti a budoucnosti, které jsou naopak na druhé straně strukturovány neustále se opakujícími praktikami pospolitosti.“* Jde o *„reflexní přivlastnění vědění“*. Tradice zároveň nemůže být zcela statická právě proto, že *„každou novou generací musí být znovu vytvořena tím, jak tato generace přebírá kulturní dědictví od té předcházející“* (Giddens, 2010, s. 39–40).

V modernitě ovšem ona „reflexivita“ dostává jinou podobu, poněvadž myšlení a jednání se navzájem narušují a ovlivňují. Tradiční bývá ospravedlněno, ovšem pouze ve světle nových informací, nového vědění, přičemž toto vědění nesmí být tradicí důvěryhodně prokázáno. Jinak řečeno, jde pouze o zdánlivou tradici, jež svou identitu získává pouze v rámci své reflexivity na moderní dobu. Tradice zde tedy s ohledem na setrvačnost zvyků zůstává, pouze je její role méně významná (Giddens, 2010).

7.2 Svátky z tradičního pohledu

Pospolitě lidské soužití v různých kulturních oblastech a v různých dobách vykazuje velkou různorodost, avšak existují určité společenské hodnoty a jevy, které celé kulturní společenství integrují do jediného funkčního celku, a vyskytují se ve všech typech lidské společnosti. Jedním z těchto jevů je svátek. Svátky jsou v jednotlivých kulturách rozdílné, avšak platí, že se lidé v období svátků chovají odlišně, respektive jinak než ve všedním (pro většinu lidí pracovním) dni. Rituály a slavnosti o svátečních dnech jsou doprovázeny chováním, jež by v jiný, všední den působilo výstředně a nemístně. Lidé rozdělují věci na světské a posvátné. Stejně jako se nějaká věc či osoba může změnit v nedotknutelnou modlu, může se posvátným stát i prostor, v němž se následně konají různé obřady a rituály a v neposlední řadě se posvátným stává i čas, nazývaný jako svátek, stavíme jej tak do protikladu k běžnému světskému času. Člověk uznává vše co je posvátné pro svou dvojznačnost. Nadpřirozené síly – záporný ďábel a kladný anděl, oba reprezentují nadpřirozeno, avšak každý z nich zosobňuje opačný pól. Polarita posvátného je ústředním principem naší zkušenosti (čistý/nečistý, kladný/záporný, světlo/tma, život/smrt, ale i pravá/levá, dole/nahoře aj.) Tyto kategorie mají svou nezaměnitelnou roli nejen v náboženství, ale i v morálce a týkají se i prostorového vyjádření. Vznik institucí etiky, mravů a morálky je projevem snahy přenést polaritu posvátna ze sféry nadpřirozeného (jež existuje mimo a nezávisle na lidech) do každodenního pozemského života. Dostávají tak světskou podobu morálního kodexu ve vztahu jedince k ostatním lidem. Učinit svět přehledným, jasně orientovaným proto, aby mu člověk rozuměl, je základní potřebou člověka. Tradiční vidění světa zdůrazňuje uspořádanost veškerého bytí, hierarchizovaný řád, jeho nedotknutelnost, neměnitelnost a závaznost, varuje před vším nevyzkoušeným, novým a před mísením oddělených kvalit. Svět je vnímán jako rozčleněný a hierarchizovaný celek a je ohrožen, spojuje-li se to, co má být odděleno. Dříve lidé měli blíže k přírodě, její rytmus a rytmus lidské společnosti byl slučitelný. Věděli tak, že když dochází k neustále opakujícímu a neodvratitelnému zrodu, růstu, stárnutí, zániku a opětovnému zrodu v přírodě, bude tomu v lidské společnosti podobně. Přírodní a sociální realita podléhá stejnému koloběhu. Lidé poučení dokola se obnovujícími přírodními silami, jež vždy ustanoví

nový cyklus, se sami pokoušejí o jakési znovuzrození vlastního světa a společnosti, v níž žijí a k tomu jim slouží instituce svátků. Svátky jsou situovány do období zjevných přírodních změn (rovnodennost, slunovrat, období dešťů či sucha apod.) I společnost tak symbolicky uzavírá původní cyklus a vítá nový. Svátek je tedy prostředkem znovuoživení sociálního řádu, jenž se postupem času v průběhu všední každodennosti opotřebovává a činí tak ze sebe posvátnou událost. Proč se však ve sváteční době narušuje onen tradiční pohled – oslavami, výstřelky, excesy, stravovací nestřídmostí, karnevalovými radovánkami, chováním doprovázející slavnostní ceremonie či mísením odděleného. Podle Kellera souvisí tyto tradiční svátky s vírou vyskytující se v nemalém množství kultur. Jde o víru v to, že současný uspořádaný svět byl stvořen z prvotního chaosu, svět neměl ustálenou podobu a vládl v něm chaos, doba byla plná proměn, postrádajících fixní podobu (nebyl rozdíl mezi tmou a dnem, severem a jihem, dole a nahoře bylo jedno). Nezávisle na důvodu, kdy boží přítomnost ze zmatku vládnoucího ve světě vytvořila pevný řád na Zemi, uspořádala ho, stabilizovala, znehybnila a zafixovala do patřičných mezí. Dala tvar či podobu veškerým přírodním úkazům i lidem. Funkce svátku tedy spočívá v regeneraci světa lidí, obnovení společenských sil a životaschopnosti. Je prostředkem, který přilákává a oživuje minulost, jež umožňuje uskutečnit návrat k původním společenským principům a zdrojům vitality. Docházelo ke zpřítomnění původního chaosu prostřednictvím snahy zpodobnit mýtické bytosti pomocí masek, které znázorňují neustálé transformace. Předpokladem je, že čím výraznější výstřednost ve svátečním období, tím větší hojnost, síla a prosperita bude zaručena do budoucna danému společenství. Tradiční pojetí svátku tak nejen díky kolektivní shodě podporovalo a prohlubovalo sociální vzájemnou soudržnost (Keller, 2003).

7.3 Svátky v současné společnosti

Pověry, jež doprovázejí svátky v tradiční společnosti, připadají postmodernímu člověku, zakládající svou existenci především na vědě a rozumu, přinejmenším komické. I v dnešní moderní době má společnost určité dny prohlášené za sváteční. Bez ohledu na mínění jednotlivce jsou také závazné pro všechny. Lze s nadsázkou

konstatovat, že i moderní společnost by ráda, aby se v konkrétní dny lidé shromažďovali a aktivně se účastnili svátečních obřadů a slavností. Byť lze svátky rozdělit na církevní a státní, všechny se vztahují k nějaké minulosti, údělem je oživovat vzpomínku na původní principy, z nichž se zrodila daná (současná) společnost. Toto občasné nahlížení v minulost, považuje Keller za povrchní a tvrdí, že jde pouze o společenskou potřebu mít poctivě uspořádanou minulost, neboť srozumitelně a jednoznačně utříděná společná minulost posiluje důvěru lidí v přítomném čase tím, že upevňuje kontinuitu hodnot. Každý režim, každé společenství třídí svou minulost, tak aby podepřelo současnou hierarchii hodnot, včetně pozic lidí, kteří tyto hodnoty hájí. I přesto jsou svátky určitou příležitostí k uklidnění kolektivních dramát, v nichž jsou společenské problémy převáděny do sakrální oblasti, kde jsou symbolickým způsobem řešeny. Moderní civilizovaná společnost vytvořila na jedné straně doposud nepřekonaný prostor. Nejmodernější světelná i zvuková technika se svými efekty dosahuje nebývalé vyspělosti (viz olympijské hry, ohňostroje či pouťové atrakce). Ovšem na druhé straně se tento prostor pro realizování veřejných svátečních obřadů a rituálů zároveň vyprazdňuje, neboť technická vyspělost se dostává do rozporu se sociální stránkou svátečního rituálu, který předpokládá participaci, aktivní účast člověka. Státní svátky stále existují, avšak málokoho vyzývají k aktivní účasti v masových obřadech. Nikoho nestmelují, nepropojují, ba naopak, zprostředkovávají prostor vítaný lidmi, neboť jim poskytují možnost stáhnout se do ústraní, vzdálit se co nejdále, odejít ze společnosti do soukromí. V období svátku z ní lidé namísto toho, aby se během kolektivních ceremonií integrovali, utíkají. Veřejný prostor se tak spíše vylidňuje, nežli zalidňuje. Neznamená to však, že by se svátečním rituálům lidé vyhýbali, soustřeďují se na soukromé rituály, ve kterých provádějí tentýž rituál sváteční pohody a veřejnost, pokrok či společenský řád spíše ignorují. Dochází tak k tomu, že společnost se tříští do izolovaných nijak nepropojených rodinných skupin. Svátek už není místem symbolického znovuoživení, znovuoživení zesláblého sociálního řádu, nýbrž se transformoval do individuální rekreace pracovní i společensky vyčerpaných jedinců. Smysl svátku je zničen v momentě, kdy se svátek mění v individuální rekreaci a na cestě za modernou tak ztrácí ducha posilujícího společenskou soudržnost či komunitní integritu (Keller, 2003).

7.4 Důvěra

„Lidskou společnost v malém i velkém měřítku drží pohromadě především důvěra. Přirozené, spontánní přesvědčení nebo spíše hluboce zakotvený pocit, že většina lidí mne nechce podvést, okrást, nebo spáchat na mně zlo. A s tímto negativním měřítkem neodlučně splývá i pozitivní hodnocení, že u většiny lidí najdu pochopení nebo aspoň náznak pochopení pro své bolesti, ztráty a strasti; po velkém neštěstí u mnohých i pomoc. Má-li většina členů určité společnosti, především národa, tento základní životní pocit, pak je ta společnost zdravá. Má naději, že se nerozpadne na vzájemně nepřátelské střepy“ (Krupička, 2000, s. 95). Důležitá je jak důvěra mezi konkrétními lidmi, tak i vzájemná důvěra mezi lidmi a neosobními institucemi moderní společnosti. Oslabení důvěry má vliv i na sebedůvěru jedince. Jak soudí Keller: „Bez možnosti spolehnout se na chod věcí a bez možnosti očekávat určité jednání ze strany druhých není dost dobře možné důvěřovat sobě samotnému. Chaos není dobrým místem pro formování sebevědomé osobnosti...“ (Keller, 2009, s. 111). Ve vztahu k institucím, uvedu jako příklad důvěru ve vzdělávací systém. Dnes už vysokoškolský diplom nezaručuje určitý typ práce či výši příjmů, jež odpovídají tradici; už negarantuje důvěryhodnost. Důvěra v dnešní vzdělávací systém je tak narušena a spolu s ním je zpochybněna i důvěra v budoucnost (Keller, 2009). Giddens popisuje důvěru jako akt, jenž je spojen se situací nejistoty a s neúplnou informovaností. Předpokládá určitou míru rizika a slouží k minimalizaci nebezpečí a snížení nejistoty (Giddens, 2010).

Dále uvedu osobní zkušenost, jež podle mého názoru, vystihuje současnou dobu, v níž je důvěra silně ohrožena. V rámci praxe na střední škole jsem měla možnost nahlédnout do sféry obchodu a ekonomiky v praktické rovině, jež zahrnovala jak malé živnostníky, tak velké společnosti. Byla jsem svědkem toho, že v případě, kdy majitel firmy, ve které jsem absolvovala praxi, spolupracoval s podobným živnostníkem, vždy se jednalo o dohodu uzavřenou na ústní bázi, přičemž ani jeden netrval na písemné smlouvě, mezi nimi šlo spíše o slib, jenž obě dvě strany ctily a vždy dodržely. Zatímco uzavírání dohody s většími firmami, v nichž je ústředním bodem byrokracie, potřeba ovládnutí trhu a dosahování vyššího zisku, jinak řečeno totální absence důvěry,

zahrnovalo uzavírání všemožných složitých smluv. Pro živnostníka, který s vášní a zájmem dělá své řemeslo, to představovalo až nesmyslné papírování, zvláště ve chvílích, které vyžadovaly jednání s anonymními osobami, které v případě komplikací odkazovaly na jiné anonymní osoby, a také ve chvílích, kdy majitel živnosti byl nucen se s anonymním zaměstnancem téměř anonymní firmy dohadovat o finanční kompenzaci za poctivě odvedenou práci. Tento příklad z praxe ve mně vyvolává otázku: „Kde najdu v případě firem podobného kalibru onen pocit, že „většina lidí mě nebude chtít podvést, okrást nebo spáchat na mě jiné zlo“ (Krupička, 2000, s. 95), vzájemná spolupráce sice s podepsanou smlouvou, která ovšem postrádá onen „slib“ a následně důvěru v jeho dodržení. Žijeme ve světě monopolu, oligarchů, mocenského zájmu, gigantických podniků s globálním přesahem, ve kterých se zapomíná na lidskou potřebu – důvěru.

8. Ohledy na budoucnost

V této kapitole se zaměřuji nejdříve na etiku budoucnosti, čerpám především z úvah Hanse Jonase, který zastává tezi, že změnila-li se povaha jednání člověka na základě jeho moci, která má růstovou tendenci, vyžaduje tato proměněná povaha lidského jednání též změnu etiky. Moc, jež přislíbila moderní technika ve jménu lidského štěstí, zasáhla samotnou povahu člověka. Všechno je nové, nic není podobné tomu, co bylo doposud, jak svou povahou, tak svým rozsahem. To je důvod, proč není žádná tradiční etika schopna poskytnout poučení o etických normách neboli o tom, co je dobré a co zlé. V další podkapitole se zaměřuji na „novou filozofii“, jež spatřuji v oživení tradičních ctností a důležitosti otevřeného přístupu vůči alternativním zdrojům, jejichž cílem je udržitelnost života na naší planetě i pro budoucí generace.

8.1 Etika budoucnosti

Jedním z více předpokladů pro existenci tradiční etiky, který podle Jonase už neplatí, je ten, že v minulosti byly zásahy lidstva do přírody v zásadě povrchní a bylo pro ně nemožné porušit pevně stanovenou přírodní rovnováhu. Ovšem díky současné technice je tomu jinak. Člověk s její pomocí získal moc, jež mění samotnou povahu lidského jednání, a ta pro svoji existenci vyžaduje novou etiku, resp. nový kategorický imperativ. Jonas nepopírá tradiční etiku zabývající se vztahem k bližnímu, jež zahrnuje například spravedlnost, poctivost či milosrdenství, tento okruh bezpochyby platí ve své intimní bezprostřednosti pro nejbližší osoby, resp. v rámci okruhu vzájemných lidských vztahů. Avšak říká, že tato vrstva je zastíněna rozsahem kolektivního jednání, jež vnucuje novou dimenzi odpovědnosti. Jonas vychází z toho, že v povinnosti zachování lidstva je skryta i povinnost chránit přírodu nejen ve smyslu fyzického přežití (Jonas, 1997), ale i v duchu „skutečné lidskosti lidského života“ (Kolářský, 2013, s. 136). Primární povinností kolektivního jednání lidské společnosti v našem věku všemocné technické civilizace je zachování budoucnosti lidské společnosti, jejího přežití, zároveň však ve vyhovující přírodní atmosféře. Tato povinnost se rodí v momentě, kdy dochází k ohrožení toho, co doposud zůstává dané, jinými slovy řečeno: „Co je ve hře, budeme

vědět teprve, až budeme vědět, že to je ve hře“ (Jonas, 1997, s. 13). Svou tezí se vyhýbá antropocentrickému zúžení ve smyslu „omezení se na člověka samotného v jeho odlišnosti od ostatní přírody“ (Jonas, 1997, s. 203). Takovému omezení považuje za zhoubné pro samotnou existenci člověka, neboť jej odlidšťuje a deformuje jeho lidskou podstatu (Jonas, 1997). Antropocentrický postoj člověka povyšuje nad přírodu a tím ho ve skutečnosti ponizuje, poněvadž zapomíná, že lidé o přírodu nepečují z pouhé utility, nýbrž proto, že jest (Kolářský, 2013). Člověk je s přírodou spjat natolik, že „zahrnuje v sobě povinnost k přírodě jako podmínku jeho vlastního dalšího trvání a jako prvek jeho vlastní existenciální úplnosti“ (Jonas, 1997, s. 204). Situace, ve které lidská civilizace pustoší domovskou planetu natolik, že ohrožuje své přírodní předpoklady, nahrává vzniku určitým hrozbám, avšak také otevírá možnosti pro rozvoj lidské odpovědnosti vůči následujícím budoucím generacím a odpovědnosti pro uchování celistvosti a rozmanitosti pozemské přírody (Kolářský, 2013).

Jonas neredukuje smysl lidského života jen na účast lidské životaschopnosti, nýbrž pouze zastává názor, že ve chvíli, kdy je ohrožena existence naší civilizace, se musí stát prvotní úlohou „záchrana existence lidstva“ (Jonas, 1997, s. 206). Kantův kategorický imperativ, zaměřující se spíše na individuum a jehož měřítko se vztahuje k současnosti, zní: „Jednej tak, aby se princip tvého jednání mohl stát všeobecným zákonem“ (Machovec, 2008, s. 73). Takto se dostává do pozadí a na světlo prostupuje nový imperativ, jenž říká: „Jednej tak, aby účinky tvého jednání byly slučitelné s trváním skutečně lidského života na Zemi“ nebo negativně: „Neohrožuj podmínky neomezeného trvání lidstva na Zemi“ (Jonas, 1997, s. 35). Jonasův imperativ se méně zaměřuje na soukromé chování a více na veřejnou sféru, zároveň říká, že nesmíme volit takové činy, které by třeba jen ohrozily existenci budoucích generací. Staví tak do centra etiky „odpovědnost za přežití“, s níž musí být ostatní morální pravidla ve shodě (Jonas, 1997).

8.2 Nová filozofie

V naší historii se lidstvo pokoušelo už mnohokrát o zrod nových filozofií, jež by byly sto „vše“ vyřešit. Většinou však skončily katastrofou, tj. násilím, genocidou či

válkou. Pokusy, jejichž cílem bylo postavit zájem národa, třídy či rasy nad zájem jedince, nahradit tak individualismus kolektivismem se v našem století nepodařilo. Jednalo se většinou o pokusy získat výhodu jednoho na úkor jiného. Nároky naší generace se ovšem musí jednou omezit, i když člověk dokáže neuvěřitelné věci (např. doletět na Měsíc, obeplout Zemi, vyrobit atomovou bombu, vyléčit rakovinu, sestavit lidský genom), přesto je a vždy bude nejen součástí přírody, ale především na ní je závislý, nebyl by tedy schopen přežít její zánik. Až si lidstvo bude ochotné tento fakt přiznat, teprve pak bude moci změnit hodnoty a dosavadní nároky vztahující se k blahobytu. K utvoření filozofie, jejímž smyslem bude udržitelnost života v budoucnu, bude nezbytné, aby se lidé vzdali toho druhu individualismu, jenž doposud hnal lidstvo kupředu. To znamená, že když bude něco dobré pro jednotlivce, neznamená, že to ve svém důsledku bude dobré pro celé lidstvo (Klíma, 2001).

Jakákoliv nová filozofie není o jednotném názoru, jedné cestě, jediném řešení či jedné „pravdě“, věřím, že je o mnohonásobném počtu různorodých variant a možností, kdy ani jedna možnost si nebude nárokovat přednost a považovat se za „vhodnou pravdu pro všechny“, nýbrž se budou snažit o vzájemný dialog a toleranci. Tato filozofie bude také vyžadovat, aby sám v sobě a pro sebe člověk vyhledával své neegoistické „lepší Já“ a nalézal v sobě hodnoty shodné s přírodním, shodné s ctnostmi společenského života, jež nejsou nové, ale už v nás naopak dávno jsou, pouze na ně v běžném každodenním shonu leckdy zapomínáme. Mluvím teď o zdvořilosti, věrnosti, rozvážnosti, odvaze, skromnosti, spravedlnosti, velkorysosti, soucitu, altruismu, vděčnosti, pokoře, prostotě, toleranci, laskavosti, upřímnosti, důvěře, humoru a především lásce. Znovu a znovu si musíme vysvětlovat a zpřítomňovat pojmy, jako je svoboda, odpovědnost či solidarita. Vlastimil Hála ve své knize cituje Hellera, jenž tvrdí, že solidarita úzce souvisí s „občanskou kuráží“, která „sice není dána automaticky každému, ale v běžných poměrech demokratického politického uspořádání jde o něco, co ještě silně nevybočuje z oněch možností „normálně“ slušného „neheroického“ člověka“ (Hála, 2013, s. 115). Jiná situace by byla v totalitních státech, kde jsou extrémní podmínky a občanská kuráž se stává spíše „vojenskou ctností“ vyžadující dávku statečnosti, jenž ve svém důsledku může vést až k sebeobětování (Hála, 2013). Já

zde ovšem hovořím o blahobytu, který se ve většině případů týká států, jejichž režim je v zásadě demokratický a který zároveň své bohatství udržují na úkor slabších zemí. Právě lidé z těchto „zemí blahobytu“ musí zůstat otevření alternativním nápadům a zdrojům, které směřují k udržitelnosti života na Zemi.

Lidé musí změnit společenský diskurz, jenž „vychází z předpokladů, že nejdůležitější je individuální úspěch a ten že je měřitelný v penězích. A také že v dosažení tohoto úspěchu je vše dovoleno. Jediné, co je nedotknutelné, je soukromé vlastnictví. Ti nejúspěšnější (rozuměj nejbohatší) pak nemusí respektovat ani to“ (Existence, 2013, s. 7). Tento diskurz je zapotřebí narušovat nejen slovem, ale hlavně vlastním životem. Slova jsou pomíjivá a mnohdy vyprchají dříve, než dojdou k posluchači. V historii lidstva i dnes mezi námi žijí „uvědomělí a inspirující“ lidé, jež na tuto problematiku upozorňují už nějakou dobu a jež vyzývají k poslechu. Řešení už jsou dávno vyřknuté a nabývají podob věčně se opakujících klišé „Jednou ...“ už bylo včera. Věřím, že jedině konfrontace vlastním příkladem, který napadá a odporuje hodnotě individuálního úspěchu jako určující kritérium blahobytu, má onu schopnost uvést věci do pohybu a dopracovat se tak ke změně, která zvýší pravděpodobnost budoucí lidské existence na planetě Zemi.

9. Závěr

Bakalářská práce byla zaměřena na dokumentaci posunu etických zásad směrem k nehospodárnosti a přezíravosti. Působením vlivů, které zapříčiňují oslabení mravních zásad, opuštění od tradičních forem jednání a chování či ignoraci tradičních kulturních vzorců. Na vybraných aspektech života dnešní společnosti jsem analyzovala vybrané sociální jevy, které jsou součástí konzumního životního stylu a z hlediska udržitelného vývoje společnosti představují etické pochybení.

Mezi první vybraný aspekt konzumního životního stylu dnešní společnosti jsem zařadila „čas a prostor“. Kde jsem se zabývala emancipací času od prostoru, které dosáhla lidská vynalézavost a její technické schopnosti. S využitím teorie o lehké a těžké modernosti od Zygmunta Baumana jsem se dopracovala ke vnímání času a prostoru v současné době. Umožnila mi dojít k závěru, že dnešní společnosti je vlastní lehkost, okamžikovitost, pomíjivost, oproštění se od trvalého a dlouhodobého. Podle mého názoru se tyto atributy pak promítají do chování člověka, jehož volby jsou podmíněné úsilím o okamžité uspokojení a vyhýbání se důsledkům svého rozhodnutí a odpovědnosti, která z rozhodnutí plyne.

Dalším aspektem, který jsem zvolila, byla „zábava a volný čas“. Tyto dva pojmy znamenají v podstatě totéž, poněvadž v současné postmoderní společnosti, oddělujeme volný čas od pracovního velmi radikálně. Volný čas slouží k tomu, aby člověku poskytl rozptýlení, nečekaný a nevidaný zážitek, který zasáhne konzumem otupělé city. Cílem je množit své zážitky a zapomenout na všední starosti získané pracovním zápřehem. Domnívám se, že díky konzumnímu chování je člověk živen gigantickým zábavním průmyslem, který zprostředkovává povětšinou pasivní zábavu a lidem namlouvá štěstí, jehož člověk nikdy nemá dost, a tak se žene za dalším štěstím. Co do způsobu trávení volného času se viditelným jevem stalo zdraví jako nejvyšší hodnota, kterou konzum rád podpoří.

V následující části hovořím o vybraném aspektu „umělý svět“. Člověk se vzdálil přirozenému světu. Divočinu vyměnil za domestikovaný prostor, bez kterého už neumí

fungovat, stal se na něm psychicky i existenčně závislý. Tento fakt potvrzuje složitá specializace dovedností typická hlavně pro západní část světa. Lidé jsou cizinci i navzdory tomu, že jsou součástí davu. Současná místa, která slouží k veřejnému setkání, podle mého názoru nepodněcují k interakci a stávají se prázdným prostorem. Domnívám se, že čím větší koncentrace lidí, tím ve skutečnosti větší vzdálenost mezi nimi, tato vzdálenost podporující odcizení, v lidech pak podněcuje lhostejnost, agresivitu, sklon k závislostem apod.

Další aspekt, na který jsem se zaměřila, byl „úpadek jazyka“. K destrukci jazyka dochází na dvou rovinách, faktickým vymíráním a úpadkem jeho kvality, kterou snižuje dnešní forma pasivní a virtuální zábavy a způsob předávání informací ze strany masmédií. Útržkovité informace zprostředkované médii se nevyhnou ani těm lidem, již zvolí „pomalá“ média jako jsou knihy, neboť v moderní západní společnosti se podle mého názoru každý člověk někdy setká s reklamními slogany, televizními zprávami, moderními filmy, novinami či časopisy. Všechna tato média lidem sdělují co nejrychleji a nejúsporněji útržkovité, zredukované, tím pádem zdeformované informace, kterými už potom není těžké manipulovat diváka, čtenáře či posluchače.

Jako poslední vybraný aspekt společenského života mi posloužila „sekularizace víry“, kterou podporují tři základní rysy moderní společnosti: racionalita (věda); přesvědčení, že pravidla vlastního života si každý člověk tvoří sám ve spolupráci s lidmi společného občanského soužití a diferenciaci společenských institucí (pravidla morálky X pravidla umění, politiky apod.). Výsledkem je uvolnění z náboženských pout natolik, kdy náboženská pravidla přestala předkládat společnosti normy, hodnoty vhodné pro etické mravní chování postmoderní společnosti. Závěrem je, že víra už není kolektivním činem, avšak stala se ryze individuální záležitostí, kterou si individuum uzpůsobuje vlastnímu obrazu.

Použité sledované vlivy, které formují současný stav, nejsou samozřejmě jediné. Snažila jsem se pouze vystihnout takové sociální jevy, které působí na člověka v jeho bezprostřední blízkosti s každodenním životem a zároveň působí na jeho

chování, jednání, morálku a hodnoty. Vychovávají jej od jeho narození a doprovází ho po životní cestě, utváří tak jeho způsob života, jeho životní styl. Od počátku života člověka nejvíce ovlivňuje rodinné prostředí, které podle mého názoru, zažívá totální krizi. Vzhledem k trendu sériové monogamie, přístupu státní moci k institutu rodiny či životních stylů manželů (Kariéra nebo rodina?) pokládá člověk na rodinu příliš mnoho zátěže, která pak způsobuje její rozpad. Vzdělání, které funguje podle Kellera jako „výťah“, jenž by měl člověka vyvézt až do horních pater, se podle mého názoru, zastavil někde v mezipatře, protože tlak vyvíjený na školství kvůli ekonomické výkonnosti a výnosnosti, jej nepustí dál. A toto „uvíznutí“ stojí člověka sebeúcty a sebe-uznání, jež by mělo být posilováno školou, která je ovšem zaneprázdněná starostmi o kvantitu, a nikoli o kvalitu. Svět umění je „zprzněn“ masovými mediálními soutěžemi, líbivým virtuálním světem a sociálními sítěmi, které v člověku probouzí touhu po úspěchu, slávě a do očí bijící originalitě. V intimním životě vyhrává sexuální liberalismus, který díky pornofilmům a časopisům pro dívky, dosahuje leckdy až posedlosti. Sexualita se promítá i do módy, která vždy naslouchá duchu své doby. Není jen záležitostí ošacení, ale i zdobení těla (tetování, piercing). Domnívám se, že obliba módních značek, je z důvodu reklamní masáže, povrchního mecenátu firem známých značek a souvisí také s hodnotami postmoderní společnosti, ve které převládají hodnoty jako např. luxus, společenské postavení či prestiž, to vše poskytne značkové zboží. Člověk je zároveň vždy součástí nějakého společenství. Ve společnosti, kde převládá anonymita a individualita, je podle mého názoru zapotřebí, aby v sobě lidé upevňovali pocit, že při řešení různých problémů jsou součástí většího celku, založeného na důvěře a vzájemné pomoci. Za společenství, které buduje sounáležitost a pospolitost (pojmy typické spíše pro tradiční společnost), považuji např. komunitu.

Životní styl postmoderní většinové společnosti má konzumní charakter, který zasahuje nejen do lidského světa, ale především do přírodního prostředí. Neustálou výrobou materie, plýtváním a konzumním životním stylem zanecháváme v přírodě stopu, která se pro naši lidskou společnost může stát jednoho dne osudnou. Předmětem práce byla okrajově i otázka řešení, resp. možnosti nápravy, nad kterými se pozastavuji v posledních kapitolách, jejichž výsledkem je změna etiky dle návrhu Hanse Jonase,

který definoval nový kategorický imperativ, který zapojuje do své teze i přírodu jako nedílnou součást lidské existence. Další možnosti shledávám v ohleduplnosti, ctnostech, dodržování tradic, resp. ptaní se po smyslu jednotlivých svátků a většího důrazu na tradiční hodnoty jako např. důvěra, altruismus či empatie.

10. Seznam zdrojů:

BAGGIO, Mario Antonio. *Skrytá tvář. Putování konzumní kulturou*. Vyd. 1. Praha: Nové město, 1996. ISBN 80-902084-2-8.

BAUER M., Winfried. *Tyranie blahobytu*. Vyd. 1. Praha: VOLVOX GLOBATOR, 1997. ISBN 80-7207-033-9.

BAUMAN, Zygmunt. *Tekutá modernost*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2002. ISBN 80-204-0966-1.

BAUMAN, Zygmunt. *Úvahy o postmoderní době*. Vyd. 1. Praha: SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ, 1995. ISBN 80-85850-12-5.

DORFLES, G. *(Nová) móda módy*. Vyd. 1. Praha: RUBATO, 2014. ISBN 978-80-87705-19-3.

DUFFKOVÁ, J., URBAN L. a DUBSKÝ, J. *Sociologie životního stylu*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-123-6.

ERIKSEN, Hylland Thomas. *Tyranie okamžiku*. Vyd. 2. Brno: DOPLNĚK, 2009. ISBN 978-80-7239-238-4.

Etická spotřeba. *Existence*. 2013, č. 2, s. 7.

FOLEY, Jonathan. Jak nakrmit svět. *National Geographic Society*. 2014, č. 5, s. 31 – 57. ISSN 1213-9394.

GALIMBERTI, Umberto. *Znepokojivý host. Nihilismus a mládež*. Vyd. 1. Ostrava: MORAVAPRESS, 2013. ISBN: 978-80-87853-00-9.

GIDDENS, Anthony. *Důsledky modernity*. Vyd. 3. Praha: SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ (SLON), 2010. ISBN 978-80-7419-035-3.

GIDDENS, Anthony. *Proměna intimacy. Sexualita, láska a erotika v moderních společnostech*. Vyd. 1. Praha: Portál, s. r. o., 2012. ISBN 978-80-262-0175-5.

HALÍK, T. *Vzýván i nevzýván*. Vyd. 1. Praha: Lidové noviny, 2004. ISBN 80-7160-692-3.

HELUS, Zdeněk. Společenská krize – důsledky pro pojetí edukace jakožto starosti o člověka. In: HELUS, Z., J. KRATOCHVÍLOVÁ a H. LUKÁŠOVÁ, eds. 2012. *Proměny pojetí vzdělávání a školního hodnocení*. Praha: Asociace waldorských škol ČR. ISBN 978-80-905222-0-6.

HÁLA, Vlastimil. Autenticita a odpovědnost. In: HÁLA, Vlastimil a kol. *Morální odpovědnost a její aspekty*. Vyd. 1. Praha: Filozofický ústav AV ČR, nakladatelství FILOSOFIA, 2013. ISBN 978-80-7007-412-1.

HERVIEU-LÉGER, D. Náboženství v ultramoderních společnostech: ztráta, návraty a proměny. In: HORYNA, M. *Národ a náboženství v době globalizace*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2008, s. 55–74. ISBN 978-80-246-1516-5.

CHOMSKY, Noam. *Hnutí Occupy*. Vyd. 1. Olomouc: Broken Books, 2014. ISBN 978-80-905309-3-5.

JONAS, Hans. *Princip odpovědnosti*. Vyd. 1. Praha: OIKOYMENH, 1997. ISBN 80-86005-06-2.

KADLECOVÁ, K. *Dívky a girls podle dívčích časopisů*. Liberec: Bor, 2007. ISBN 978-80-86807-57-7.

KELLER, Jan. *Abeceda prosperity*. Vyd. 4. Brno: DOPLNĚK, 2010. ISBN 978-80-7239-249-0.

KELLER, Jan. *Nedomyšlená společnost*. Vyd. 4. Brno: DOPLNĚK, 2003. ISBN 80-7239-091-0.

KELLER, J. a TVRDÝ, L. *Vzdělanostní společnost? Chrám, výtah a pojišťovna*. Praha: SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ SLON, 2008. ISBN 978-80-86429-78-6.

KERLES, Marek. Projdeme se ke zdraví. *Regenerace*. 2014, č. 7, s. 22–25. ISSN 1210-6631.

KLÍMA, Ivan. *Jak přežít blahobyť*. Vyd. 1. Brno: DOPLNĚK, 2001. ISBN 1081-183-2001.

KOHÁK, Erazim. Pravda a pluralita: Kulturní relativismus. In: KOHÁK, Erazim. *Svoboda, svědomí, soužití. Kapitoly z mezilidské etiky*. Vyd. 1. Praha: SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ (SLON), 2004. ISBN 978-80-86429-35-9.

KOLÁŘSKÝ, Rudolf. Odpovědnost a devastace Země. In: HÁLA, Vlastimil a kol. *Morální odpovědnost a její aspekty*. Vyd. 1. Praha: Filozofický ústav AV ČR, nakladatelství FILOSOFIA, 2013. ISBN 978-80-7007-412-1.

KOVÁŘ, L. *Hrozí lidstvu katastrofy?* Vyd. 1. Olomouc: Rubico, 2003. ISBN 80-85839-92-x.

KRUPIČKA, Jan. *Zkouška dospělosti*. Vyd. 1. Praha: Ladislav Horáček – PASEKA, 2000. ISBN 80-7185-270-8.

KUBY, G. *Globální sexuální revoluce. Ztráta svobody ve jménu svobody*. Vyd. 1. Brno: Kartuziánské nakladatelství, 2014. ISBN: 978-80-87864-13-5.

LIPOVETSKY, Gilles. *Paradoxní štěstí*. Praha: PROSTOR, 2007. ISBN 978-80-7260-184-4.

LIPOVETSKY, G. *Soumrak povinnosti. Bezbolestná etika nových demokratických časů*. Vyd. 2. Praha: PROSTOR, 2011. ISBN 978-80-7260-237-7.

LORENZ, Konrad. *8 smrtelných hříchů*. Vyd. 1. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-212-0.

MACHOVEC, Milan. *Smysl lidské existence*. Praha: AKROPOLIS, 2008. ISBN 978-80-7304-103-8.

MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. Vyd. 2. Praha: SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ SLON, 2008. ISBN 978-80-86429-87-8.

NAZEMI. *Mzdy šité na míru*. [online]. Brno: Společnost Fair Trade, 2014. [cit. 2014-11-24]. Dostupné z: <http://www.nazemi.cz/cs/mzdy-site-na-miru-plati-velke-znacky-lidem-kteri-pro-nas-siji-obleceni-mzdy-ze-kterych-je-mozne-se>

PEHE, Jiří. *Politický zápisník/Political diary*. 2014. [cit. 2015-06-28]. Dostupné z: <http://www.pehe.cz/clanky/2004/obcanska-spolecnost-v-soudobe-diskusi/?searchterm=ob%C4%8Dansk%C3%A9%20sdru%C5%BEen%C3%AD>

SINGER, Peter. *Jeden svět. Etika globalizace*. Vyd. 1. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, spol. s. r. o., 2006. ISBN 80-8061-234-X.

ŠMAJS, J., KLÍMA, I. a CÍLEK, V. *Tři hlasy. Úvahy o povaze konfliktu kultury s přírodou*. Vyd. 1. Brno: Doplněk, 2010. ISBN 978-80-7239-252-0.

ŠMAJS, J. *Kultura proti přírodě. Tři ekologické eseje*. Brno: Zvláštní vydání..., 1994. s. 37–51. ISBN 80-85436-28-0.

ŠTERN, Jan. Přepínací éra. *Nový prostor*. 2014, č. 438, s. 4. ISSN 1213-1911.

VODIČKA, M. *Co s námi bude? Stručná historie příštích 20 let*. Praha: Práh, 2014. ISBN 978-80-7252-522-5.